

GYÓNI GÉZA (1884–1917)

VASÁRNAP A SÁNCON

- Látod, pajtás, a Göncöl-szekerét?
Rudja mutatja a hazai tájat.
- Szép kedvesem most írja levelét -
Jó a csillagnak: az most odaláthat.

- A kis fiam most ébredt fel talán
Első álmából az anyja ölében.
Századszor kérdi: hol van az apám?
- Jó asszonyod majd mesél neki szépen.

...a szobánk olyan kedves és meleg,
Irta utolszor drága levelében.
- Olyan kedves már a csöppnyi gyerek,
Mikor föltérdel az anyja ölében.

- Pajtás, húzódj csak erre közelebb.
A golyó ott a földet mind kivágta.
Jobb lesz nekem a te fekvőhelyed -
A kicsi fiad ne várjon hiába.

Nekem nincs fiam, aki hazavárjon...
...fönt a sápadt hold véresöt mutat.
Két magyar vitéz beszélget a sáncon -
Minden jólélek dicséri az Urat.

1914. augusztus végén

EGYÜTT

EGYÜTT 2024 / 3

Együtt

IRODALOM | MŰVÉSZET
HUMÁN TUDOMÁNYOK | KULTÚRA

XXII. évfolyam | 2024 | 3

BÍRÓ JÓZSEF, BOBORY ZOLTÁN, CSONTOS MÁRTA,
GYÓNI GÉZA, FÜZESI MAGDA, KULCSÁR ATTILA, NÉMETH PÉTER,
SZ. KÁRPÁTHY KATA, ZÁN FÁBIÁN BALÁZS versei; ÁMORTH ANGELIKA,
MEGYERI EDIT TÜNDE prózája; KOVÁCS SÁNDOR, DUPKA GYÖRGY tanulmánya;
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ laudációja

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2024/3

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben.

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábian László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marczás Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábian Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Nagy Zoltán Mihály alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

**Petőfi
Kulturális
Ügynökség**

**Nemzeti
Kulturális
Alap**

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Petőfi Kulturális Ügynökség, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórak: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült a RIK-U Kft.-ben

Lapengedély száma: 3T №682/274P

A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

FÜZESI MAGDA: a hálózat; egy muskátliról; Uram, ha rám tekintesz (versek)	4
ÁMORTH ANGELIKA: Férfi kötéllel; Elfelejtett gyermekek; Örökké fiatal (kisprózák)	6
BÍRÓ JÓZSEF: Gyöngyharmat a tónak; Angyal a Sátánnak; Inari a harangöntőnek (versek)	12
MEGYERI EDIT TÜNDE: Akik gyufát árultak (részlet egy készülő regényből)	15
CSONTOS MÁRTA: Az élet álom – mondta Calderon; Ismét a hasznos idióták...? (versek)	28
SZ. KÁRPÁTHY KATA: A laktanya tetejéről; Vasárnapi szeánsz; Nagyanyám meghalt (versek)	30
ZÁN FÁBIÁN BALÁZS: A gyermekkor visszabeszél (vers)	34
BOBORY ZOLTÁN: Befejezetlen mondat (vers)	35
KULCSÁR ATTILA: Emléktár; Tavasz; A kő ambíciói (versek)	36
NÉMETH PÉTER: Ajtód előtt (vers)	38
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A legendás levelező (Ilia Mihály méltatása)	39
KOVÁCS SÁNDOR: Hányatott sorsú magyar emlékek Huszton és Visken (honismereti tanulmány)	41
DUPKA GYÖRGY: „Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!” Tragikus sorsú kárpátaljai GULAG-elítéltek, mártírok panteonja (adattára), 1940–1970	63
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	79

FÜZESI MAGDA

A HÁLÓZAT

*a hálózat megnyomorít
éles körmeit beléd vájja
szívedbe szüli kölykeit
mocskát ráveti a világra
a hangyatorvények szerint
tojásait csak hordja hordja
üvöltésedre csak legyint
szemétjét falod fuldokolva*

EGY MUSKÁTLIRÓL

*csupa derű volt és titokzatos
mint megállóban a kék villamos*

*mikor a kertben megleltem helyét
vádlón nézett akár a kormos ég*

*merthogy szomszédja pont egy zsálya volt
ki éhesen a nap felé hajolt*

*elvéve tőle mind a fényeket
melyek ragyogtak ég és föld felett*

*mérgében dúlt-fült nem hozott fiat
a kis világban egyedül maradt*

*aztán vasárnap a kert szögletén
huncutka mosolyt hintázott felém*

*s ott volt fején, akár egy glória
a legszebb szín az égető lila*

URAM, HA RÁM TEKINTESZ...

*Uram, ha rám tekintesz,
nem tudom, mit látsz bennem,
talán felhőd mögül is
felismeresz, tenyeremben
benne van a pecséted,
hogy a Te juhod voltam,
akkor is, amikor
épp elkóboroltam.*

ÁMORTH ANGELIKA

FÉRFI KÖTÉLLEL

Imre jó kedélyű, vidám ember volt.

A Szondy úton haladt el épp ráérős léptekkel, a befagyott föld hangosan ropogott negyvenhárom lába alatt. Itt-ott egy kis fagyos tócsába is belelépett, és örült, ha talált még maradék feltörhető jeget benne, épp, mint gyerekkorában. Kezében erős, de nem túl vastag kötelet vitt, olyat, amit könnyű formálni, de ez nem ront a teherbírásán.

A tizennégyes házszám alatt épp Katika halászta ki vékony ujjával a levelet a postaládából.

- Szervusz, Katikám! Még mindig nincs meg a postaláda kulcsa?
- Nincs, Imi bácsi, már mindenhol kerestem.
- Rátette az ördög a faszát – nevetett bele jóízűen sárga bajszába Imre.

Katika nem szólt vissza, hogy ejnye, Imi bácsi, nem illik így beszélni, csak arca pírja jelezte nemtetszését. De hát az öreg bácsiknak sok mindent szabad, amit a fiataloknak, és főként lányoknak nem.

- Minek önnek az a kötél?
- Megyek, felakasztom magam.

Katika felkacagott, kiszedte a levelet végre nagy nehezen, megállapította, hogy ismét csak az MVM-számla, és intett egyet búcsúzóul a férfi felé.

A huszonhatos házszámhoz közeledve vadul ugatni kezdett Jimmy, az öreg staffordshire. Hangja öblös volt és méltóságteljes. Hamar abbahagyta az ugatást, hisz látta, hogy csak Imi az. És Imi jól ismerte. Imi mindenki jól ismerte a faluban.

A küszöbön épp Marika cammogott le egy nagy tál meleg étellel, és Jimmy tálkája felé vette az irányt, jobbra, a sárgára festett kutyáólhöz.

– Elhallgass! – rikkantott a kutyára, kicsit megkésve, mert már épp abbahagyta az ugatást.

- Kézcsók, Marika! – kiáltott csengő hangon Imre.
- Szervusz! Mi járatban erre?

– A gazdaboltban voltam épp – felemelte jó magasra a kezét, és meglengette a kötelet.

- Oszt minek neked az a kötél, fiam?
- Megyek, felakasztom magam!

Marika legyintett egyet, túl öreg ő már az ilyen viccekhez, és köszönés nélkül visszament a házba.

Imre épp befordult az Arany János utcába, mikor hirtelen megjelent a cimborája.

– Imikém! Hogy vagyunk, hogy vagyunk?

– Hát úgy, Karcsikám, szarul, de büszkén.

– Jössz ma a Presszóba? Megbeszéltem Ancsával, hogy vetítse ki a meccset.

– Nem, ma nem tudok menni.

– Hát a kötél mire kell? Csak nem vontatni kell valamit? Megint beadta a derekát a trabi?

– Nem, Isten ments, annak nincs semmi baja. Csak megyek, felakasztom magam.

Válaszként egy jókora hátbaveregetést kapott, szinte belereccsent a csigolyája.

– Vén bolond, te! Na, gyere a meccsre, ha mégis sikerül elszabadulnod. Lógsz nekem még egy sörrel, emlékszel, ugye?

Imi bólíntott, megszorították egymás kezét, és ki-ki ment a saját dolgára.

Imre jó kedélyű, vidám ember volt.

ELFELEJTETT GYERMEKEK

Tánya benyitott az ajtón, hipószag és mesehősös falrajzok fogadták. Rég járt itt, legutóbb még a Tom és Jerry szovjet alternatívája – a Nu, pogogyi farkasa köszöntötte, belekarolva a nyulacskába, meg Mása és a medve, de orosz származásuk miatt nem volt többé maradásuk a munkácsi gyermekkórház falain. Nem nézegette az új dekorációt, figyelmét elvonta a hangos, változatos gyereksírás. Volt közte éles, fájdalmat jelző, volt halk, panaszkodó, és volt színpadias, hisztirohamba torkolló. Jól tudta, ezek a sírások nem az elfelejtett gyermekektől származnak. Az a gyermek nem sír csak úgy, aki nincs vigasztaláshoz szokva.

Amikor először járt itt, még csak tizennyolc volt, elsőéves szociológus hallgató. Nagy táska szép ruhácskával, játékkal és finomságokkal érkezett. Kár, hogy Anya néni későn szólt, hogy ne hozzon ilyeneket. Felesleges, szétosztják maguk között az ápolónők és a takarítók, mondta, a gyerekek

pedig továbbra is ugyanabban a megsárgult, kinyúlt, foltos ruhában töltik majd rabságukat kis fémrácsos ágyaikban.

A másik fontos törvényszerűségről viszont nem felejtett el szólni.

– Csak akkor vedd őket a kezedbe, ha utána elalvásig velük tudsz maradni és játszani – hangzott az intelem. – Különben olyan üvöltözésbe kezd mind, hogy nem tudjuk őket megnyugtatni. Csak az újonnan érkezőkkel csinálják ezt, velünk már nem. Megszokták, hogy csak addig vannak kézen, amíg nagyon muszáj. Pelenkacsere, fürdetés, ha kell, és vissza az ágyba. Másként nem győzzük. Van, hogy tíz-tizenöt gyereket kell ellátni, mi pedig csak ketten vagyunk ügyeletben.

Bement a kórterembe, lerakta az adománycsomagot a barátságatlanul kék fal mellé. Most már csak pelenkát és nedves törülköndőt hozott. A gyerekek felkapták a fejüket, aki tudott, fel is állt az ágyban, hogy lássa, ki jött meg, hátha anya az, vagy bárki, aki egy kis időre az lehet számukra.

Elsőként egy apró kisfiún akadt meg a tekintete. Közvetlenül az ajtó melletti ágyban feküdt. Nagy barna szemei voltak, kócos haja, és olyan vékony lábacskaí, mint egy kis levelibékának. Még a harisnya is lógott rajta, nem töltötte ki a hurkás babaháj, mint a kislányán, aki otthon várta.

– Őt hogy hívják? – kérdezte az ápolót, aki épp mögötte lépett be egy tálcányi múlt századbeli cumisüveggel.

– Ő itt Ványa. A napokban jött vissza.

– Mennyi idős? – kérdezte, és óvatosan megsimogatta a kisfiú fagytól kipirosodott arcát.

– Kilenc hónapos.

Tánya megdöbbsen a kora hallatán. A lánya nyolc, mégis kétszer ekkora.

– És miért van itt?

– Otthon náluk nincs fűtés. Amióta lehült a levegő, szinte állandóan itt van, mikor mivel, most épp tüdőgyulladással. Amint rendbe jön, az anyja hazaviszi. De pár nap, jobbik esetben pár hét, és ismét itt köt ki.

Tánya nagy, szomorú sóhajtással válaszolt.

– Jobb neki itt, legalább rendszeresen kap enni és melegben van. Látod, milyen kis alutáplált, pedig étvágya az van rendesen.

Ványkától jobbra egy másik kisfiú aludt, szorosan bepólyálva. Pár hetes lehetett csupán. Orra és felső ajka közt jól látható rés jelezte betegségét. Mint kiderült, őt haza sem vitték a szülészetről. Van már otthon egészséges testvére bőven, a beteggel foglalkozzon a kórház. Persze, hivatalosan nem mondtak le róla, jól jön az a havi 870 hrvinya a családi kasszába.

Az ablak melletti ágyban egy kislány hangosan rázni kezdte a rácsot, hogy rá is figyeljenek végre. Tánya rögtön vette a lapot, odament hozzá és kiemelte.

– És te ki vagy, kicsi lány?

– Ő Olenka. Ő a mi kis állandó lakónk, egyéves kora óta. Hat kilósan került be ide, kritikus állapotban. Nem állt, nem ült.

– És mi a baja?

– Neki? Minden baja van, egy teljes csokorra való. Kezdve a mélyszegénységben élő drogos anyjától a hidrocefáliáig.

Tánya némán törölte le a szeméből kiszökött könnycseppet.

– Na, szedd össze magad, itt nincs helye a sírásnak. Ha már a kezekben van, pelenkázd is át, aztán mondókázhatsz vele kicsit, azt nagyon szereti.

ÖRÖKKÉ FIATAL

Nem volt Dorian Gray, mégsem öregedett meg soha. Nem ment nyugdíjba, és nem öszült méltóságteljesen. Nem volt szürkehályogműtétje, sem porcokpása. Sikerült örökre megmaradnia fiatalnak.

Nem származott különleges családból. Szülei nem voltak gazdagok, nem a legújabb BMW-vel vitték reggelente iskolába, és a Mikulás sem hozott neki finomabb és drágább édességet. Szegények sem voltak, sosem járt szakadt cipőben, nem volt olcsó párizsi a szendvicseiben, amely ropog a fogak alatt, és a szagát is vágni lehet az osztályterem mind a huszonnyolc négyzetméterén.

Nem volt csodagyerek, nem tűnt ki tanulmányaival, nem nyert megyei döntőt a fizikavetélkedőn, és nem tapsolt neki állva a közönség a hegedűkoncerten. Bukásra sem állt soha semmiből, nem az utolsó pillanatban készítette el a beszámolót a biológiaórára, és a kötelező memoriter anyagot sem a határidő előtti éjjel magolta be.

Magaviselete sohasem volt példás, de egy alkalommal sem kellett behívatni a szüleit, mert összeverekedett a padtársával. Nem volt magányos, nem volt az iskolai bántalmazások áldozata, de a bántalmazók táborát sem gyarapította.

Nem volt művészelkű, különc, lázadó tinédzser, sem tunya anyámaszszonykatonája, aki ne tudná, mihez kezdjen magával, ha kikerül a nagyvilágba.

Nem volt munkakerülő, de a megrögzött karrierista jelzőt sem aggathatta sosem magára. Nem tétlenkedett, nem várta, hogy az élet sült galambot dob-

jon elé. Nem félt világgá menni kicsit, megkeresni a saját útját, felfedezni, milyen kalandokat tartogat számára az élet.

Nem volt exhibicionista, nem vágyott mindenki figyelmére, de nem maradt ki a társasági életből sem. Nem vetette meg a szórakozást, nem félt kiereszteni a fáradt gőzt. Nem zárkózott el a szerektől sem, amelyek segítségére lettek ebben.

Nem vette észre, mikor csúszott ki a kezéből a kontroll. És még csak azt sem lehetett rá mondani, hogy nem próbálta visszaszerezni az élete fölötti irányítást. Nem ellenkezett, mikor szerettei elvonóra küldték. Nem próbálta kijátszani a rendszert, nem vitt kamu vizeletmintát a felügyelőnek az Eufóriából ellesett trükkökkel élve.

Nem számolta a tisztán töltött heteket, hónapokat, majd éveket. Nem mondta ki soha a boldogító igent. Nem lőtte tele az Instagram-profilját spányol rivierán készült nászutas képekkel. Nem vette karjába elsőszülött kisfiát. Nem ültetett fát a kertjük végében. Nem barkácsolt rá faházat csúszdával.

Nem volt képes megbirkózni az étellel. Nem zárta el a gázcsapot.

Nem akarta elhinni senki, hogy ő, pont ő, egyszer végez magával. Nem volt rá semmi indítéka, mondták.

Nem ismerte őt senki. Nem ismerte ő magát sem. És már nem is fogja megismerni.

(In memoriam I. F.)

BÍRÓ JÓZSEF

GYÖNGYHARMAT A TÓNÁK

:

*túlontúl
sokat tudok
élőkről – holtakról
túlontúl
sokat tudunk
holtakról – élőkről*

:

*így tehát
nem
beszélek – beszélünk
nem
beszélünk – beszélek*

:

*sem
... – még élő ...
sem
... – már holt ...*

[pitymallat előtt]

ANGYAL A SÁTÁNNAK

•

túlontúl

sokat tudok

cemendékről – gyilkosokról

túlontúl

sokat tudunk

gyilkosokról – cemendékről

•

így tehát

nem

beszélek – beszélünk

nem

beszélünk – beszélek

•

sem

... – még élő ...

sem

... – már holt ...

[konferencián]

INARI A HARANGÖNTŐNEK

⋮
túlontúl
sokat tudok
ripacsokról – hitetlenekről
túlontúl
sokat tudunk
hitetlenekről – ripacsokról

⋮
így tehát
nem
beszélek – beszélünk
nem
beszélünk – beszélek

⋮
sem
... – még élő ...
sem
... – már holt ...

[cigarettaszünetben]

MEGYERI EDIT TÜNDE

AKIK GYUFÁT ÁRULTAK

(REGÉNYRÉSZLET)

Kemény tél lett hirtelen, rettentő fagyokkal és hatalmas hóval. Szeretem a telet annak ellenére, hogy sok bosszúsággal jár. Például gyakran nem jönnek a buszok, ha pedig jönnek, akkor is nagy késéssel. Összetorlódnak az utasok, hangoskodnak, tolakszanak, mindenki fel akar fénni arra az egy járműre, ami éppen befut. Olykor olyan nagy a zsúfoltság, hogy maga a sofőr száll ki, aztán benyomja a busz ajtaját, ami nem tud becsukódni a kitüremkedő embertömegtől. Mikor végül sikerül ez a mutatvány, nagy nehezen elindul a busz. Szerencsére mi még pont sík terepen lakunk, Szőlős után kezdődnek a hegyek, máskülönben hiába is csuknák ránk a busz ajtaját, elindulni nem tudnánk. Az utakat fedő jégpáncél legalább tíz centi, azon hegymenetbe egyetlen jármű se mozdul. Ezt a korcsolyapályát akár egy nap alatt tudja a tél produkálni. Ha – teszem fel – éjszaka esik egy jó nagy hó, ami hajnalra megfagy, akkor azt délig úgy letapossák az autók, hogy nincs az a hókotró, ami lekaparná. De hókotró amúgy sincs, csak a tévében. A híradóban szoktuk látni, milyen serényen dolgoznak Budapesten, tisztítják az utakat, sóznak, miegyéb. Apámék ilyenkor keserűen odavetik:

– Soha a büdös életben nem lesz itt ilyen. A muszkának nem kell civilizáció. Mit neki hókotró, döngöljön meg a nép. Úgyis vagyunk elegen.

Én gyerek vagyok, jogosan örülök ennek a hókotró ügynek, mert addig is lehet az úttesten korcsolyázni, síelni, szánkózni, nem mellesleg az iskolába járás is akadozik. Néha eszembe jut, hogy ez a vastagon tömött busz, ha lesiklik az útról és a mély árokba borul, akkor a benne ülő emberek összepréselődnek majd, mint a szardíniák az olajos lében. Vagy ellenkezőleg, ha belénk jön egy teherautó, felfeslünk, mint a hal hasa, mikor apám belevágja a kést. Nézem, ahogy kibukkan a bél, kifordul a légbuborék, amit mindjárt kidurranthatunk, mint egy lufit. Sorban állunk a teraszon az unokatestvéremmel, egymást követjük a durrantgatásban.

– Ezt nézd, milyen nagy a pukkanója. Erre ugorj rá!

Mi mind tudunk halat tisztítani. Apu megtanít, hogyan kell a hasa alján a lyukba akasztani a kést, és szépen felnyitni, aztán ügyesen kiborítani a

belet, kimosni a hasüreget. Fontos, hogy ne döfjük túl mélyre, mert akkor kiszakad a bél, és összepiszkítja a finom fehér húst. A halpikkelyt gyors mozdulattal kell lekaparni, szeretem a hangját, mintha fémes gitár pengene a kezem alatt, mikor pattog. Nem szabad túl nagy mozdulatokkal csinálni, mert akkor messze repül a pikkely, nehéz feltakarítani. Anyám nem pucol halat, ez a megegyezés itthon. Mindent megfőz, megsüt, kapál a kertben, tyúkot kopaszt, de vadat, halat nem szed szét, és a gombát is apám aprítja. Gombászni is járunk vele, tudjuk, hogy a fák mohás oldala északra néz. Mikor bemegyünk az erdőbe, mindig be kell tájolnunk, hogy ha elvesznénk, tudjuk, merre van a kifelé. Néha úgy érzem, apám egyedüli életcélja, hogy minket a túlélésre neveljen, mintha legalábbis a dél-amerikai dzsungelben élnénk, vagy a Kalahári-sivatagban, netán az Antarktiszon.

Pár éve síléceket kaptunk, és megtanított síelni. Azóta telente állandóan a sífutást nézzük a tévében. Képes vagyok órákon át figyelni, ahogy a futók hajtják magukat a havas dombokon. Az oroszok nagyon jók sífutásban, mindig ott vannak az élmezőnyben, a norvégok és más skandinávok között. Nézem, ahogy siklanak, kilépnek. Fenyőminta a lépés, fatörzs a siklás a hóban. Szinte érzem, ahogy ég a mellkasuk a jeges levegőtől. Ha közelít a kamera, látszik az arcukra fagyott takony és nyál. A hosszútávú sífutók, miután beértek a célba, gyakran összeesnek. Ilyenkor berohannak a pályára a segítők, és feltámogatják őket. Már mi is tudunk tíz-húsz kilométert menni, igaz, nekünk ehhez egy egész nap kell. Apu vigasztal minket, hogy neheztelt pályán megyünk, szűz hóban, ezt vegyük figyelembe. Ha csak teheti, tapossa nekünk az utat. Nagyon szeretek síelni. Érdekes módon ez az egyetlen dolog, amit legszívesebben egyedül csinállok. Hallgatom a hó sercegését, hallom a saját zihálásomat, ritmusosan töri a roppanó havat a bot. Elesen tépi a tudómet a levegő; egyszerre forró és metszően hideg. Nem szívesen engednek el magamban, de a kutyával néha mégis. Fut a kutya a nagy hóban, összefirkálja a fehér terepet, az én nyílegyenes utamtól jobbra-balra hurkokat rajzol a lábnyomával. Akkor jó, ha már elég messze vagyok a lakott területtől, összefolyik a nagy fehérség, lelassul az idő. Néha szinte megszédülök, mint aki a Holdon jár. Legtöbbször annyira be kell öltözni, hogy tompán hallok a sapka-kapucni fogságában. Arcom elé sálát kötnek, csak a szempillám csapkod a fagyban, amíg tud, mert a felszálló pára rövidesen ráfagy. Süketen és némán siklok.

Síelés közben nagyon kell figyelni, mert az ember valami furcsa okból elveszíti az időérzékét. Apám meséli, hogy a bűvárok is így vannak, ezért

mindenféle trükköket bevetnek, például párosával merülnek, hogy meg ne fulladjanak. Mert ha túl sok ideig csodálják a víz alatti világot, nem marad levegőjük feljutni a felszínre. Azon gondolkodom, hogy valószínűleg az eltompult érzékszervek okozhatják ezt az egész időzavart. Ha túl későn fordulok meg, nem érek haza sötétedésig. Azt már látom, hogy az életben minden így működik: nem szabad túl messzire menni.

Ahogy mondtam, apám folyton túlélő leckéket ad nekünk. Az más kérdés, hogy mindent ő sem tud kivédeni. Tavaly például hosszasan magyarázott, hogy a sífutásnál, ha a nagy fehér területen elveszteném az irányt, akkor próbáljak a saját nyomomban haladva visszajutni a lakott területre. Ez otthon, a meleg gyerekszobában nagyon nevelésesnek hat. Minden karnyújtásnyira van, tele igazodási ponttal: három méter jobbra, ugyanennyi balra. De kint a terepen, ahol egy idő után már nincs se épület, de még egy árva bokor vagy fa sem, egyszer csak összefolyik a jobbra és a balra. Ilyen esetekben legrosszabb, ha az ember pánikba esik. Apám szerint amúgy is minden katasztrófa melegágya a pánik. Egyszóval a mesészep szikrázó hóban nem is olyan egyszerű tájékozódni. Télen a nap pillanatok alatt lebukik a horizonton, és akkor aztán olyan gyorsan besötétedik, hogy megijedni sincs idő – ekkor lehet a saját nyomunkban visszafelé haladni. Kivéve, ha leszáll a köd. Vagy esik a hó. Vagy amikor, valami rejtélyes oknál fogva, egyszerre kerekedik hóvihar és köd, meg a naplemente – akkor hiábavaló minden okoskodás, mert az emberfia nem tudja, merre menjen.

Tavaly pont így jártam azon az első sífutáson, amire elengedtek egyedül. Nyilván elnézhettem az időt, a bűvárok hibájába estem. S ha nincs velem a kutya, talán akkor is megtalálnak a falvak között húzódó hómezőn, de így azért jobb volt.

Mikor rájöttem, hogy havazni kezdett, azonnal visszafordultam, de akkor már olyan ködös szürkület lett, hogy nem is voltam biztos az irányokban. Néztem a sítalpak nyomát, egy darabig láttam még valamit, aztán betemetett mindent a hó. A kutyát szólongattam:

– Tigris, Tigris, ne menj el!

Csokoládébarna vizsla volt, egy filmbeli kutyáról kapta a nevét. A sötétben jobban jártam volna egy fehér ebbel, mert Tigrisnek csak a szeme világított, mint Sir Arthur Conan Doyle regényében a Sátán kutyájának, amit azon a télen már elolvashattam. Hogy ne féljek jobban a szükségesnél, igyekeztem kalandnak felfogni az egészet. Legyen úgy, hogy ez egy angol lán, és tévelygek a ködben. Vagy én vagyok Amundsen, és épp felfedezem a

Déli-sarkot. De akár lehetek valami szánhúzó film szereplője is. A lényeg, hogy a kutyát ne tévesszem szem elől, ő meg az irányt. Végül sikeresen hazaértünk, mire teljesen besötétedett. Apám állt a mező szélén, és torkaszakadtából kiabált:

– Zsuzsika! Tigris, Zsuzsika!

Fényjeleket adott le a zseblámpájával, és nyakában volt a kukker, amivel, gondolom, már jó ideje nem látott semmit. Nem szidott le, saját magát hibáztatta, amiért elengedett, vagy nem adott elég alapos kiképzést hóviharra és ködre együttesen. Anyám már nem volt ilyen elnéző. Rettenetesen dühös volt, fejemre vizionált tüdőgyulladástól kezdve minden létező „jót”, apámat okolta, amiért belőlem is különcöt próbál nevelni.

– Az én nyakamra fogsz megint megbetegedni, hurcolhatlak orvostól orvosig. Beszélhet nektek az ember, hogy este van, ti csak azt mondjátok, hogy megvirradt.

A következő napokban sokszor előjött még a megmenekülésem. Apám dicsért, hogy bátor és okos voltam, mikor a kutyára hagytakoztam. Milyen jó, hogy velem küldte! A kutya az ember leghűségesebb barátja, megmentője, még a grizli medvével is szembeszáll a gazdáját védve. Anyámmal már kevésbé tudtak megbékélni. Hallottam, amíg fürödtem, hogy keményen szól hozzá. Ahelyett, hogy örülne, hogy nem fagytam meg, még képes szidni. Hány ilyen nőt látott már a Tiszánál, aki felpofozta a kimentett gyereket, miután az kis híján vízbe fulladt. Apám nagyon jól ismerte a természetet, sok veszedelmet látott, olyan volt, mint maga a Nagy indiánkönyv. Anyám sokszor fogta a lázas tenyerem, borogatta égő homlokom, ő más veszélyektől féltett. Nem értették egymást.

Mindenesetre ezen a télen megtanultam, hogy hasonló esetekben menedéket kell keresni, mint például bokor, szénakazal. Vagy neki állni hókunyhót építeni, aztán abban összebújni a kutyával, amíg el nem múlik a veszély. Mint az eszkimók. Mindez a tudás mások szemében nem sokat ért, hacsak nem sarkkutatók vagy szánhúzók, ami a Kárpátok lábánál rendkívül ritka, de apám fontosnak tartotta, és az esetemmel példálózva elretentő meséket mesélt az unokatestvéreimnek megfagyott hegymászókról és más hőökről, akik a világ felfedezése során elvesztették a csatát a természet nagy erőivel szemben.

Most tehát ismét ilyen nagy tél van, és én már túl vagyok egy életmentésen és egy csetepatén.

Szombaton nagyanyám elküldött minket a varrónőhöz, hogy hozzuk meg az elkészült szoknyáját, abban mehessen a másnapi istentiszteletre. Szerénke

nénihez szívesen mentünk, mert süket volt, és mi ezen roppant jól mulattunk, ráadásul megbámulhattuk a hallókészülékét. A nagy hó más finomságokkal is kecsgettetett, nevezetesen, hogy a falu végéig felváltva húzhatjuk egymást a szánon. Ilyen körülmények között alig járt jármű az utakon, szombaton meg még annyi sem. Futhattunk a szánnal az úttesten. Repült a szán, elég volt lefékezni. Arra ügyeltünk, hogy ha borulunk, az árokba boruljunk, mert ott a nyakig érő hó megvédett minden sérüléstől. Az úttestre viszont nem volt szerencsés becsapódní, a betonkeménységű jég simán betörte az orrunkat, vagy agyrázkódást okozott.

Szikrázó napsütésben indultunk útnak, lehetett délután két óra. Fél óra az út egy irányba, még akkor is, ha minden árkot megmérünk, ugyanennyi vissza. Sima ügy.

Pattog a szán a jégen, visítunk Erikával. Unokatestvérek vagyunk, sokat játszunk együtt. A távolban jön egy autó, időben kell fékezni, befordítani a szánkót, jó ritmusban húzni a kötelet, hogy fel se boruljon, de meg is álljon. Olyan ez, mint egy fagyos ringlispíl. Ha beborulunk az árokba, röhögünk hangosan, gurgulázva, a sapka összevissza a fejünkön, fürdünk a hóban. Egy idő után a kesztyű tenyér felőli oldalára vastagon ráfagy a hó, vessük, kaparjuk a másik kezünkkel, de hasztalan. Kár, mert a melegben majd teljesen leolvad, és visszafelé jól megfagnak az ujjaink a vizes kesztyűben.

Szerénke néniéknél disznóvágás van. Nem kell ezt nekünk mondani, látjuk a véres, sáros hótakaróból. Ott van a fekete folt a hóban, a perzselés nyoma. Eszünkbe jut a disznó füle, farka, érezzük a füstös, sós ízüket, öszszefut a nyál a szánkban. Míg leverjük a havat magunkról, azon tanakodunk, ki melyik részét szereti jobban a frissen vágott állatnak. Eszünkbe jut a családí adoma, amit minden disznóvágáson elbeszélnek. Hogy anyám, mikor még kislány volt, a disznótoron megkérdezte, mikor vágják le a következő disznót. Ezen aztán a felnőttek annyira nevettek, hogy könnyük csorgott. Anyám meg sértődötten húzódott vissza, nem értette mi van ezen olyan kacagni való. Azóta is megbántva érzi magát, mikor előjön a történet. Mi, gyerekek, ugyanúgy nem értjük, min nevetnek ennyire nagyszüleink, bár kezdjük sejteni, hogy bizonyos dolgok csak abban a pillanatban tréfásak, mikor elhangzanak, aztán soha többé nem lehet felidézni azt a hangulatot, amitől nevetségessé válik egy mondat. Elillan a perc.

Szerénke néni újságpapírba csomagolja nagyanyánk szoknyáját, szigorúan ránk bízva, hogy a nagy bolondozásban árokba ne borítsuk, mert a papír átázik, és a szoknya levárrásait éppen frissen vasalta. Szentül megfogadjuk,

hogy így lesz, közben bámuljuk a bőrszínű fülhallgatóját, olyan, mint egy nagy babszem, amit megrágott a zsuzsok, és úgy tették a fülébe. Vihogunk, amit persze ő észrevesz, de olyan jószívű és vígkedélyű, hogy velünk nevet és csak legyint ránk, úgy bocsát utunkra.

Szomorúan látjuk, hogy megint szakad a hó, nem lesz olyan verőfényes utunk visszafelé. De ebben is találunk valami jót, megpróbálhatjuk tátott szájjal elkapni a hópelyheket. Versenyzünk, hogy kinek mennyi sikerül. Most csak a járdán haladunk, a hó itt majdnem térdig ér. Látható, hogy az emberek egy nyomot tapostak ki, de nekünk ez nem elég, összevissza bukdácsolunk a kerítés és árok között. Egyszer csak ott van előttünk egy hókupac, ami eltorlaszolja az utat. Közelebb érve látszik, hogy rongyokat lepelt el a hó. Még közelebb érünk, és felismerem Manyikát, a szomszédunkat. Térdepel a hóban, vagy csak ül és nem tud felállni, nem is egészen értjük. Eltorlaszolja a járdát, meg kell kerülnünk. Köszönünk neki, aztán az árkon át kikerüljük. Már mászunk is ki az útestre, nekünk nem jelent ez akadályt. Eszembe jut apám, meg hogy a hóban meg lehet fagyni. Szombat délután van, alig jár valaki az úton. Szétnézek, sehol senki közel s távol. Erika menne tovább, de én megállok, visszanézek Manyikára. Manyika továbbra is a hóban, nem mozdul semerre sem.

Ánya néni és Manyika a szomszédunk. Mióta emlékszem, ott laknak egy faházban, a domb tetején. Akácfás udvaruk van, alig látszik a fáktól a ház, meg aztán beljebb is van, mint az utca többi háza. Már tudom, hogy az az akácos a nagyapánké volt, vagyis még az ő apjáié, akit mi már nem ismertünk, mert meghalt a születésünk előtt. A fél utcában rokonok laknak: nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek és mindenféle fajta családtagok bonyolult serege. Itt-ott a rokoni sort megszakítja egy nem rokon szomszéd. De Manyika és Ánya mások. Bár még soha életemben nem beszéltem velük, tudom, hogy nem közülünk valók. Valahonnan a hegyekből telepítették ide őket a kommunisták, mikor nagyapáméktól elvették a házat, és beleültették a testvérpárt. Nyomorékok, azt mondják mifelénk. És valóban, olyan a lábuk, mint az állatkertben a medvéknek, befelé fordul félkörben. Ettől aztán nagyon nehezen járnak. Ezenkívül egy szót sem tudnak magyarul, pedig állítólag már a háború óta itt élnek, vagyis legalább harminc éve. Huculok vagy ruszinok, ki minek mondja őket. Én tudok oroszul és ukránul, de Manyikát és Ányát nem értem. Anyám szerint azért, mert beszédhibások, és mások se értik őket, csak ők egymást. Az igazság az, hogy félek tőlük. Olyan átható kék szemük van, mint a boszorkányoknak. Nálunk mindenki barna szemű,

nem is igen van a magyarok között ilyen szemű ember. Azt mondják, hogy ezzel a szemmel verni lehet, ami annyit tesz, hogy képesek megbabonázni a szerencsétlen áldozatot. Csak sorvad, sorvad, egyik baj a másikat követi, míg végleg el nem enyészik. Ilyenről olvastam a Fecske-szigetben, de ott egy vudubaba kellett hozzá. A családom szerint Manyikáéknak elég a szemük, mert a hegyi emberek így tudnak varázsolni, pusztán a tekintetükkel. Annak ellenére, hogy félek tőlük, egyben sajnálom is a szerencsétleneket. Sokszor hallom, hogy egymással is veszekszenek, mindig dühösek, boldogtalanok, vicсорognak a világra. Faházban élnek, ahogy felénk csak a disznók, azok is a szegényebb családoknál. Erről nem beszélek otthon, gondolom, hogy haragszanak rájuk, mert elvették a nagyapám udvarát, akácfáit, házát elbontották.

Most mégis megtorpanok, kiadom az utasítást Erikának, hogy visszafordulunk Manyikáért. Nem nagyon akar, ő is fél a kékszemű szörnytől. De engem nem visz rá a lélek, hogy miattam fagyjon meg. Pár pillanat alatt ott is vagyunk, Manyika behavazva térdepel a hóban, nagy fehér komondorkutyára hasonlít. Megint köszönünk, hogy csókolom, habár nem igen érti. Mutatom, hogy üljön fel a szánra, hazahúzzuk. Nem mond semmit, csak nevet, mint aki bolond. Ettől még jobban megijedünk, összenézünk, hogy most mihez kezdjünk ezzel a felnőtellel, aki bolond, és ilyenkor nem lehet tudni, hogy ki van döntési kényszerben: mi, gyerekek, vagy a félkegyelmű öregasszony. Sokáig húzzuk-vonjuk, nem tud egyedül felmászni a szánra. Csak itt látom meg, milyen csonka a keze-lába, mintha kitekerték volna az óriások. Egyik járó babám végtagjai néznek így ki, miután meg akartam vizsgálni a törzsében lévő szerkezetet, kiteptem mindenét, és csak fordítva tudtam visszarakni.

Valahogy mégis felnyaláboljuk, és közös erővel a szánra rakjuk, szerencse, hogy van háttámla, mert nem bírná magát megtartani. Eleinte óvatosan húzzuk, kettőnk ereje kell, hogy meginduljon a szán. Félünk, hogy ismét árokba borul, és akkor aztán a Jóisten se szedi ki onnan. Az úttestre még annyira se merünk menni, attól tartunk, hogy nem tudunk majd a nagy súllyal időben lefékezni, és elcsap egy autó. Nehézkesen haladunk a hóesésben, az emberek a házaikban végzik a szokásos dolgukat, falun a szombat nagyon sűrű nap, nincs idő bámészkodni, az utca kihalt.

Manyika egyre jobban élvezi a szánkózást, mosolyog, aztán már kacag is fogatlan szájával, mi meg felbátorodunk, ezt biztatásnak vesszük, nekiiramodunk vele. Az jár az eszemben, hogy meglehet, soha életében még nem szánkózott, és már ezenkívül nem is fog, hadd repüljön hát vele ez a szán. Meg olyasmire is gondolok, hogy mikor még gyerekek voltak Anyával, lehet,

hogy a nagy hegyekben volt nekik szánjuk, és boldogok voltak, nem olyan nyomorult zsémbesek, mint ebben az idegen faluban, a sok idegen emberrel, akik őket ki nem állhatják, és valami rettenetes nyelven beszélnek. Mire ezekkel az eszmefuttatásokkal végzek, már haza is értünk. Szaladok fel a lépcsőn, kiabálok, hogy anyu-apu. Hallom, jön anyám, na mi van már, merre mászkáltál megint ennyi ideig? Lélekszakadva magyarázom Manyikát, meg a hóesést, meg hogy ne haragudjon, ha rosszat csináltunk, de félttem, hogy megfagy a hóban, tudom, hogy biztosan nem szeretik, de én megsajnáltam, nem volt szívem ott hagyni. Anyám kapja a mellényt, kendőt, posztócsizmát, már kint is van. Összezsapja a kezét, dicsér minket, hogy milyen jóra való gyerekek vagyunk Erikával, nem hagytuk megfagyni az öreg Manyikát. Manyika is kacag, de továbbra se mond egy szót sem. Anyám elérzékenyül, a nevetése könnyekkel vegyül, ukránul magyaráz Manyikának. Most már hárman húzzuk-vonjuk az öregasszonyt, egyenesen be a faházba, az akácos kellős közepére, ahol régen, egy másik világban dédnagyapám pipázott.

A nagy kalandból Erika egyenesen hazaindul, mert lesz kapsz, hogy a kelteténél tovább maradt. Elköszönünk egymástól, micsoda jó nap volt ez is.

Bent a házban anyám már mindenkinek elmondta a hőstettet, Manyikát, az egészszet részletesen leírja. Aztán nekem magyarázzák, hogy a mi családunk nem haragszik se Anyára, se Manyikára. Őket ugyanúgy nem kérdezték meg, mikor egy teherautó platóján meghozták, hogy akarnak-e ebbe a magyar faluba költözni, rokonok, barátok nélkül. Itt hagyták őket a maguk testi és szellemi fogyatékoságával. Meglehet, a mai napig nem fogták fel, hogy mi történt velük, azt meg végképp nem tudják, hogy az a mi jussunk, amiben laknak. Mi meg nem mondjuk nekik.

Délután már nem megyek semerre sem, befekszem a jó kis vackomra, az ágyam a radiátor mellett, kezemben az éppen aktuális regény, egészen estig olvasok. Rengeteg könyvünk van, mégis mindig attól félek, hogy ha ezt az egy könyvet befejezem, még egy ilyen izgalmasat nem találok. És ez így megy könyvről könyvre. Aztán megint találok egy jót, ami még az előzőnél is jobban lebilincsel, nem győzöm falni a lapjait, nehezen teszem le, semmi mást nem akarózik csinálni, csak olvasni megállás nélkül. Egyedül a tanulást nem akadályozza az olvasás, mert tanulni legalább annyira szeretek, mint olvasni. A házimunkához viszont már sokkal kevesebb kedvem van, fel nem foghatom, minek kell ilyen gyakran port törölni, vagy miért ne lenne jó helye a ruhámnak a szék karján akár egy évig is. Anyám mégis ezekkel üldöz, különös érzékkel eltalálja a pillanatot, amikor a regénybéli

történet a legizgalmasabb pontjára hág, nekem mindig pont akkor kell valami halaszthatatlan dolgot elvégezni. Ellenállásnak semmi értelme, jobb, ha azonnal megteszem, mert különben olyan hosszú fejmosás és szentbeszéd vár rám, ami legalább kétféjezetnyi időt elvesz tőlem. Most éppen Verne-lázban égek. Elsőnek a tévében láttam a Nyolcvan nap alatt a Föld körül, és akkor kedvem támadt elolvasni. Megkérdeztem anyut, aput, hogy megengedik-e, nekem való-e már az a könyv, és áldásukat adták. A nappaliban lévő könyvekhez nem nyúlhatok. Ott vannak a tudományos könyvek, művészeti albumok, verseskötetek és más sorozatok, mint például a világirodalom remekművei. Rengeteg könyv, útleírások, enciklopédiák, idegen nyelvű kötetek. Ezeket majd mind elolvasom. Aztán könyvek vannak még az én és a szüleim szobájában. Anyám kénytelen volt bezsúfolni újabb két könyvespolcot, hogy az új szerzeményeknek legyen helyük. Folyton beütöm a lábujjamat a könyvespolcok lábába, mert hiába nagy az a szoba, már annyi minden van benne, hogy alig lehet elférni. Portörleksor ágaskodok, lábujjhegyezek, mert nem érem el ezeket a se nem alacsony, se nem magas könyvespolcokat. Székre állni túlzás, anélkül meg kényelmetlen. Szűkek is, pont egy könyvnyi szélességükkel meglapulnak a fal mellett. Ettől aztán olyan ingatagok, apám ékeket rak a lábuk alá, hogy ránk ne dőljenek egy óvatlan pillanatban. Mindenesetre könyvektől roskadoznak, csak a legfelső polcokon jut némi hely egy-egy vázának vagy egyéb dísz tárgynak. Amikor letöröm őket, megfigyelem a köteteket. Némelyik színes, fényes új regényről úgy gondolom, hogy nekem való, aztán kiderül, hogy nem. Máskor régi, ütött-kopott példányról meg azt mondják, hogy na, ezt olvassam el, ez biztosan tetszeni fog. Vannak szerzők, akiktől egy egész sor könyvünk van, mint például az én mostani kedvencemtől, Verne Gyulától, aki igazából Jules Verne. Az ő példáján elmesélik a szüleim, hogy száz évvel korábban, vagy talán nem is olyan régen, még lefordították a magyarok is a neveket. Így lett Jules-ből magyarul Gyula. Aztán ezzel felhagytak, mert rájöttek, hogy nem lehet minden nevet összevissza forgatni a világ összes nyelvére, hisz akkor csak marhaságot jönnek ki. Szegény Verne már így is áldozatul esett.

Ezt a név dolgot én nagyon is átérzem, mert a mi magyar neveinket se tudják az oroszok kimondani, ezzel állandóan gondunk van. Tekerik jobbra, tekerik balra, a Bélából Adalbertet, a Zsigmondból meg Zigmundot csinálnak. Az osztályunkban Imre járt a legrosszabbul, mert belőle Emerik lett, ami olyan, mint egy mekegés, mindenki röhög rajta. Vagy ott van például Tünde, amilyen betű nincs is az orosz ábécében, belőle Tjunde lett, amit Tundrának

csúfolnak a gyerekek. Az Annák, Mihályok, Mariannák jobban járnak, nem kell magyarázkodniuk, alig változik valami a nevükben. A másik a családi név, az aztán még egy tortúra. Szerencse, hogy nem gyakran váltunk iskolát, mert magyarázhatnánk, hogy kit hogy hívnak. A Fehérekéből Feger lesz, a Győriekből Gyevri. Nem bírnak a neveinkkel mit kezdeni, dühíti őket, hogy értelmezhetetlenül, idegenül cseng mindegyik. Fáj nekünk hallani, hogy megrágnak a nevünket és visszaköpik megnyomorodva. Nagypám elborzadva mondja, hogy Ferencnek született, a csehek átnevezték Frántyiseknek, és az oroszok még megtoldották egy apai névvel, lett belőle Frántyisek Gáspárovics. Szegény Ferenc.

Most elgondolkodom, hogy vajon mi lehet az orosz neve Györgyinek. Irénkének Irina, azt tudom, és a Julisé is Júlia, mert ezeket a neveket már ismerem. De Györgyi, na, azt fogalmam sincs, hogy fordították le. Ezt meg kell tudnom, máris furdal a kíváncsiság.

Mellesleg Irénkééknél volt egy szörnyű esetem.

Itt laknak a mi utcánkban, pár házzal arrébb. Az apukája cipész. Csendes embernek ismertem, nagypámmal gyakran jártunk hozzá, mert nagypám nagyon nagy gondot fordított a cipőire. Folyton bokszol, fényez, tisztogat, és ő az egyetlen a családban, aki mindig kaptafán tárolja a lábbelit. A mániája a cipő. Fogalmam sincs, honnan hozza ezt az egészet, de ezzel a cipő üggyel minket is kiüldöz a világból. Mindenkinék a lábát vizslatja: megfelelően van-e a cipő tisztítva, ne adj Isten sáros, vagy csak vízzel lett lemosva, és boksz nem is érte a bőrt. Ez esetben jöhet a fejmosás, hogy látszik rajtunk a kommunista nevelés, a kommunisták igénytelenek, koszosak, azoknak bármi jó, rosszabbak az állatnál. Mindez azonnal következik egy sáros cipőből. Ha esetleg a cipő tényleg csak vízzel lett megmosva, és semmi bőrpoló nem került rá, akkor hasztalan is tagadni, árgus szemével azonnal felállítja a védhetetlen diagnózist. Ezeknél nagyobb gyalázat már csak a letaposott kérgű cipő, vagy a lejárt, be nem vasalt sarok. Hiába lakik nagypánk a szomszédban, mi nem merünk hozzá csak úgy átvágtatni akármilyen slampos lábbeliben, mert azt ő nem nézi jó szemmel. Ha úgy hozza a sors, még este is neki kell állni cipőt bokszolni, csak azért, hogy átvihessünk neki az elkészült vacsorából egy tányérka kóstolót. Az étel lehet ízetlen, de a cipő nem lehet vikszolatlan, ez a szabály.

Nagypám hosszasan elbeszélget Sándor bácsival, a cipésszel, én nem nagyon értem az ő párbeszédjüket. De tetszik nekem a cipésműhely, a sok kaptafa, mindegyik más formájú és méretű. Átható ragasztószag van. Néha

várnom kell akár egy órát is, Sándor bácsi kalapál, forgat a kezében egy talpatlan cipőt, fura így látni a felső részt, talp nélkül. Mintha egy háztető lenne ház nélkül, vagy valami kibelezett állat, aminek belelátni a belsejébe, mert az alsó része hiányzik. Szögek a fogai között, vastag bőrkötény, kopasz feje fénylik, akárcsak nagyapámnak. Kalapál és dúdol, ügyet se vet rám, nem fél, hogy lenyeli a szegeket nótázás közben. Nyáron nagyon szép sarut készített nekem sötétbőrűből, vastag bőrtalpra. Úgy csúszik az a bőrtalp az aszfalton, mint a korcsolya, óvatosan kell benne járni, hogy el ne essek.

Ezen a nyáron a saru volt a divat, mindenki arra vágyott. Boltban persze ilyesmit nem lehet kapni, a mi országunkban nincs is olyan fogalom, hogy divat. Egy szezonban van háromféle cipő, és mindenki abban jár, punktum. Anyu viszont járhatja a Nők Lapját, abból nagyon is jól lehet tájékozódni, hogy mi a menő a nagyvilágban. És ezen a nyáron a saru volt a menő. Igaz, hogy rohadtul vágta a lábamat, ahogy felkötöztem jó szorosan, meg aztán lépten-nyomon le is csúszott, de azért, mint minden szerencsés, aki egy ilyet birtokolt, én is ebben parádeztam.

Legutóbb viszont teljesen máshogyan láttam Sándor bácsit. Átküldtek anyám csizmájáért, amit a cipész megsarkalt, és én örömet mentem is, azt reméltem, találkozom Irénkével is; mindig szerettem belesni mások életébe. A kapuban már feltűnt a bentről jövő zaj, mintha csapkodtak volna, egy fazék csattant a kövön. Kicsit megtorpantam, hallgatóztam, de csend lett, arra gondoltam, hogy Sándor bácsi kalapálhat, vagy valamilyen gépét kapcsolta be, az nyivákol ilyen elhalóan. Aztán már ott álltam a konyhájukban, az ajtón belül. Nagy hangzavar volt, a mindig csendes Sándor bácsi menydörgött, veszekedett Margit néniel, Irén is ott kiabált a spórnál, meresztgette a szemét, a száját meg akkorára tátotta ordítózás közben, hogy láttam a manduláját. Nem értettem, miért nem hagyják abba, hiszen látják, hogy ott vagyok, de csak dühösen rám-rám néztek, én meg sóbálvánnyá változtam, mint Lót, nem tudtam, mitévő legyek. Irént bámultam a megdagadt manduláival, ahogy az apjára ordít, szinte rikácsol, de nem tudtam felfogni, hogy mit, csak azt, hogy ez ordít az apjával. Engem ezért agyonvernének, de nekem eszembe se jutna anyámmal vagy apámmal kiabálni. Margit néni sírt keservesen, az asztalnak támaszkodott. Sándor bácsi az öklével verte az asztalt, és egyre azt harsogta, hogy

– Szétbaszom azt a hülye fejét!

Amire Irén azt válaszolta:

– Majd szétbassza az a magáét, csak sokat járjon a szája. Az olyan, hogy nem fogja tűrni, hogy maga neki pofázzon.

Ekkor én megszólaltam:

– Csókolom, Margit néni. Anyu elküldött a csizmáért, itt a pénz a táskában.

Margit néni felemelte a fejét, rám nézett, de csak, mint egy hülyére, nem is válaszolt. Aztán Sándor bácsi rám rivallt:

– Nincs itt most semmiféle csizma, indulj haza te is az anyád picsájába.

Nem tudtam, hogy ez most tényleg nekem szól, mert mi nem beszélünk így egymással, pláne nem beszéltek nálunk így egy gyerekkel. Csak pislogtam az ajtó mellett toporogva.

– A csizma... azért küldött anyuka... kell neki a csizma, ha kész...

– Zsuzsika, szaladj most haza, majd én átviszem később a csizmát – mentett meg Irén.

Kihátráltam, teljesen feldúlt lelkiállapotban. Még hallottam, hogy bútorok zuhannak, talán egy széket vágott oda valaki, tompa puffanások hangja szűrődött ki. Félve léptem ki a vasajton, nem tudtam, mihez kezdjek ezzel a helyzettel, hogy mondjam el otthon. Lehet, hogy leszidnak, amiért bementem. Megtanultam, hogy legjobb, ha az ember semmit nem tud és nem lát. Ha egy gyerek óhatatlanul megpillant valamit a felnőttek világából, akkor még őt szidják meg, nemhogy magukra haragudnának. Ezzel a nehéz szorongó szívvel baktattam hazafelé. A dolgot eltitkolni nem lehet, mert a csizma nincs nálam, erre valami magyarázatot kell adni. Hazudni semennyire se tudok és nem is akarok, ez meg se fordult a fejemben, vagyis elő kell adni az igazat. Visszanéztem Irénkéék szegényes portájára, a sötét konyhára gondoltam és a csúnya beszédre. Milyen furcsák az emberek, a világban a világ szabályai szerint járnak-kelnek, aztán bezárják az ajtót, és a négy fal között átváltoznak egy másik emberré.

CSONTOS MÁRTA

AZ ÉLET ÁLOM – MONDTA CALDERON

*Tanítanak, pedig mindig
ellenállsz, ismeretlen
helyekről álmodsz,
ahol a próbát kiállod.
Csak te, egyedül...
Boldog vadállat akarsz
maradni a szelídek között,
napvirág fekete mezőkön,
körvonal távoli égen,
örökmécses éteri fényben,
soha fényét nem veszítő
szentjánosbogár
a mennyei térképen...
Átszűröd elmédben az
ábrándokat, csak a
tisza álm marad.
Szívverésedben lüktet az
evidencia... neked már nem kell
a dolgokban logikát keresni,
a holtponton átbillentett
a magad teremtette önirónia.*

*A végén önmagad csapdájából
felszabadítod a szabadságot.
Megnyugszol, Acta es fabula*

*Sohasem nővünk fel,
de megtanulunk adott
körülmények között viselkedni.*

ISMÉT A HASZNOS IDIÓTÁK...?

*A történelem megint ismétli magát,
előre tört a hasznos hülyék mozgalma,
a szürkeállományban kontamináció van.
Vlagyimir Iljics haló porában felröhög,
lám, sokasodnak az egységsugarú agyak,
bedőlt a hamis ideológiának a gondolat,
s már nem akar semmit a sok szolgálélek,
lelkesen istenítik pénzesládáján a nagyurat.
Rossz ügyért állnak szolgálatban,
ők egyszerűen a szimpatizáns csorda,
álruhás ördöggént jönnek, mosolyuk amerikai,
zsebükben csörög a pekúnia; s te is kaphatsz,
ha hagyod, hogy zavaros elméletekkel
alakítsák és torzítsák a világot.
A hasznos idióta jól alszik, nincsenek
éjszaka kínzó álmai, nem lát a fénylő hajnalba,
magára vállalta a szürkületi vakságot.*

*A hasznos idióták fejében hollósötét az éjszaka,
a lényeg törékeny, halálra ítélt illúzió,
az átverés freskója számukra szent ikon,
a hamis lelkesedés hullafolt ajkukon.*

SZ. KÁRPÁTHY KATA

A LAKTANYA
TETEJÉRŐL

*Azt mondják, ketten akartak ugrani
a régi katonai laktanya tetejéről,
de egyikük az utolsó pillanatban
meggondolta magát.*

*Azt mondják, a szőke lány haját
vörösre színezte a vére és az agyveleje,
a tulajdon anyja se ismert rá.*

*Azt mondják, az elmúlás csendes,
nekem nem tűnik annak,
képzeletben ott állok a lány mellett
a laktanya tetején,
talán elrántom onnan,
de az is lehet,
hogy hátralépek én is,
mint a másik lány, mert
kell és muszáj élni,
pedig nehéz és hálátlan feladat.*

*Azóta őr van a régi laktanyánál,
nem lehet felmenni,
nem, nem ugranék,
már csak azért sem,
mert szemben a gyár;
és ott dolgozik anyám.*

*Jánának hívták azt a lányt,
velem egyidős volt,
és ápolónőnek tanult,
az instája szerint
elég szomorú volt.*

VASÁRNAPI SZEÁNSZ

*minden vasárnap
istentisztelet és ebéd
anyámmal és apámmal
tyúkhúsleves és töltöttkáposzta
három főre
desszertnek
politika és nővéreim élete
minden vasárnap
anyám és apám
egyre ráncosabb
egyre soványabb
egyre kevesebbet esznek
egyre többet aggódnak
minden szombaton
eldöntöm hogy elmondom
mennyire félek az élettől
mennyire félek a haláltól
másnap mégis
csak eszem a levest
apám a prédikációról beszél
anyám elmegy aludni
én kocsiba ülök és hazamegyek
és egy vasárnap megint eltelt*

NAGYANYÁM MEGHALT

*az ősz harmadik napján
semmit se érzek
van egy kis büntudat mélyen
mégiscsak a nagyanyám
de mégsem
van egy kis harag mélyen
apám lesz a malacpersely
amit feltörnek
mert az elsőszülött dolga
még ha az anyja el is hagyta
aki a nagyanyám
és meghalt
semmit se érzek
de mégsem
nem is olyan mélyen
érik a düh
nem szeretett
nem szerettem
kattog a vonat alattam
aztán döcög az autó
jön a határ
sor
pecsételő
sor
pecsételő
táskák
taxi
ravatal
ott fekszik
nagyanyám meghalt
mennek megnézni
az emberek
nem nézem meg*

*nem jönnek a könnyek
 a prédikáció jó
 nem jönnek a könnyek
 apámat nézem
 van egy kis büntudat mélyen
 de mégsem
 eszünk és indulunk
 táskák és taxi
 hazamegyek
 nagyanyám meghalt
 én meg ugyanúgy
 tovább élek*

ZÁN FÁBIÁN BALÁZS

A GYERMEKKOR
VISSZABESZÉL

*Sárgul a levél, lehull,
a régi fa ring a csendben,
nyomasztó, régi éjszakák
élednek újra szívemben.
Gyermekkori cipőmnek
nyomat látom a sárban,
s hogy tanyát ütött az ősz
anyám dús, barna hajában.*

*Emlékek között bolyongva,
egykori magamat láttam.
Ártatlan lehettem még,
s mindegyre anyámra vártam.
Játszottunk a nagy udvaron,
perceink a széllel szálltak,
nem volt még velünk a vétek,
nem virradt még az alázat.*

*Lehull a levél, ha sárga,
bár lelke patyolat-tiszta.
Valamit suttog a táj,
vagy gyermekkorom szól vissza?
A cipőnyom visszavezet,
abba a régi világba,
a ködön áttűnik lassan
a magzatlét fossziliája.*

*Az idő halad, nem állhat,
lelkemben ropja a táncot,
száműzi a feledésbe
mindazt, mi valaha ártott.
Aztán meg zenéje zendül,
örök dallam a Szélben,
hajlamos vagyok már hinni:
a közelben van az Éden.*

BEFEJEZETLEN MONDAT

Dr. Kovács Lászlónak, Vásárhelyre

*Amikor az utolsó kanyarból ráfordulunk
a végső, ködbe vesző egyenesre,
Isten arra int: hagyd a kétségekkel teli,
mindig is csalfa, ismeretlen jövőt,
nézz hátra, idézz fel minden állomást, szakaszt,
a nevetve legyőzött akadályokat,
az út mellett vizet adó barátaidat, kik, mikor
megpihenhettél, ott ültek melletted,
fogták kezedet, vigyázva, el ne takarják a napot,
s megszentelt kenyérrel etettek.*

*Tudod, hiszed, fákat ültettél, virágokat, adtál
gyermekeket – Isten kegyelméből és neki!
Így lehet benned béke, és hiheted,
mindezért kezét nyújtja, ölelésre, hogy érezd,
veled teszi meg a kanyar utáni szakaszt,
hogy tudd, hidd, nincs vége, csak lesz
egy megálló, ahol újra kenyér és víz vár;
tenyeredben érzed mindenki szívdobbanását,
akik szerettek. Mosolyogva indulsz tovább!*

*Eddig is szép volt, ami jön, a teljesség.
Az örök szeretet, s béke.
Hidd, Isten nem adná...*

KULCSÁR ATTILA

EMLÉKTÁR

*Utazni jó, a világ ezernyi élmény,
fénykép segít mind archívumba tenni.
Az étkeiket próbáltad megjegyezni,
emléktár segít idézgetésnél.*

*Tudom, mindegyik tárgy olcsó utáncat,
de polcokon portörlekskor utazgatsz.
Finnországból rénszarvas int utánad,
Velencéből kis gondolát mutathatsz.*

*Moszkvát plasztik cárágyú reprezentál,
Uffizi jegyed jelzi, ott is voltál,
füledben Adriát idéz csikóhal.*

*Utazgatunk, gyűlnek tudós emlékek,
de pincekulcsom is viszem magammal,
az emlékeztet, hogy haza is térjek.*

TAVASZ

*Csusszan földigiliszta
zárva a kerti sorompó
bőr-szeme nem láthat jól
kettévágja az expressz –
föld-sínjén suhanó –
ásó*

*Kifakad mindkét vége
a vassal felelni –
„naiv kis hétvégi kertész
azt hiszi maga magától
porhanyós ez a föld itt
s lehet Ön valaha földim*

*csak az érdemlí a földet
aki megemésztí magában
maga is földdé válva ...” –
szólna és tele pofával
lyukas belei végén
k é t gilisztányít után-tölt.*

A KŐ AMBÍCIÓI

*Egy otffelejtt kő vagyok a padkán,
nem tudom már, hogy miből is hiányzom.
Semmi se múlik kőbor kődarabkán,
nélkülöm is műemlék lesz a várrom.*

*Útjelző állás csak egy őrmesterség,
gránit vagyok, ezért is nagyra vágyó.
Bárhól küszöbnek lenni nem dicsőség,
obeliszk csúcsán állni már kiváló.*

*Ha mégis lent maradnék földön fekvő,
elszánt botlásként egy Mount Everestről,
az lehetne megváltó küldetésem –*

*ha volt valakinek egekig érő
gondja, – csak én voltam arra is készen,
hogy leesek nagy kőként a szívéről.*

NÉMETH PÉTER

AJTÓD ELŐTT

*A kőnek válaszol a kín,
a kinnak válaszol a kő,
alagút-szájnak fut a sín,
vért hány az ordító idő.*

*A Jézus szavát hallod-e?
Nem-sejtett távolból, alig
kivehetőn, hajnalfele
lopózik rémült szívedig.*

*Vized zsír; ételed homok,
kedvesed karja pusztaság,
száműzetés az otthonod,
és nincs a földön jóbarát.*

*A Jézus szavát hallod-e?
Már egész hangosan dönög,
egzotikus hívózene,
mind közelebbről dübörög.*

*Már eljutott a küszöbig,
betőri ajtód, reng a ház,
városod, bolygód szétesik,
tetőtől talpig fényben állsz.*

*A Jézus szavát hallod-e?
Már hegedű, már fuvola,
már az Énekek Éneke,
már síró-nevető csoda.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A LEGENDÁS LEVELEZŐ

A Pesti Vigadóban június 21-én került sor a Magyar Művészeti Akadémia köztestületi díjainak átadására. Dr. Ilia Mihály irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Tiszatáj egykori főszerkesztője az MMA Életműdíját vehette át Turi Attilától, a köztestület elnökétől. A méltatás lapunkban való közlését a kitüntetettnek a kárpátaljai magyar irodalomhoz – S. Benedek Andráshoz és Kovács Vilmoshoz – fűződő egykori kapcsolatai teszik indokolttá.

„Ilia Mihály... számomra abszolút mérce” – mondta egy interjúban Baka István, az utóbbi évtizedek legnagyobb szegedi költője. S ha tudni szeretnénk, mennyi szeretetet és tiszteletet, emberi megbecsülést tartalmaz e kijelentés, olvassuk el a poéta 1983-ban keletkezett nagyversét, a Széchenyi István utolsó napjának rettenetes drámáját feldolgozó *Döbling* című költeményt. Másnak nem is ajánlhatta volna, mint nagytiszteletű tanárának, Ilia Mihálynak. Csöndesen, de Miska bátyánk számára jól hallhatóan jegyezzük meg, hogy akit a 20. század egyik legnagyobb hatású költeményével szólítottak meg, minden tiszteletet megérdemel. Ez a szerény irodalomtörténeti esemény – legalábbis a mi szemünkben – felér egy jelentősebb állami elismeréssel.

Ha a most történő ünneplés közben a Széchenyi-díjas Ilia professzor születési idejére tévedne szemünk, láthatjuk, idén tölti be a kilencvenet. Itt bólintanunk illik, miközben arra is gondolunk, hogy e szép kor évtizedei a Nyugat-mozgalom történetének, a századelő magyar irodalmának, valamint a kortárs anyaországi és a határon túli magyar irodalom kutatásával tartalmas életet és gazdag irodalomtörténeti munkásságot teremtettek. Kimutatható azonban e kiemelkedő tudományos teljesítmény háttérében valami szerény, mélyen emberi vonatkozású tevékenység is, amely a neki méltán kijáró tekintélyen túl egy jól érzékelhető dicsfényt teremt Ilia Mihály alakja köré. Ezt pedig a pályatársak iránt tanúsított szerető figyelmének, hét országra kiterjedt levelezésének köszönheti. Azt tartják róla, hogy Ő számon tart minden írórtársat, aki ezt megérdemli, s születése napjának előestéjén meleg szavakkal üdvözl. Ez nem afféle időskori hóbort nála, mert legalább fél évszázada gyakorolja. Nincs kizárva, hogy e hatalmas kapcsolatrendszer keltette fel a kádári titkosszolgálatok figyelmét a tudós egyetemi tanár és a

legendássá lett *Tiszatáj* főszerkesztője iránt. Mint utólag kiderült, figyelni kezdték munkahelyi és családi környezetében, lesték és regisztrálták minden lépését – legalább negyvenen, s így lett Magyarországon Ilia tanár úr az egyik legjobban megfigyelt értelmiségi.

Köztudott, hogy a *Tiszatáj* története elválaszthatatlan Ilia Mihály munkásságától. Főszerkesztőségének rövid időszaka, az 1972–1974 közötti évek igen fontos korszakot jelölnek a *Tiszatáj* életében, amely az egyetemes magyar irodalomtörténetből kitörölhetetlen. Sokan ma is úgy érzékelik, hogy a lap a határon túli magyar kultúra felé fordulásával felbecsülhetetlen szerepet vállalt az akkori irodalmi életben. Hadd jegyezzem itt meg, hogy a gazdag irodalmi múlttal és jelennel bíró Erdély és Felvidék mellett az akkor még terra incognitának és politikailag tabunak számító Kárpátaljára is kiterjedt a figyelme. Kovács Vilmos és S. Benedek András kétrészes tanulmányának közlésével a közvélemény először kaphatott hírt a Kárpátalján rekedt magyarok 1944-es nagy nemzeti tragédiájáról, valamint a '70-es években éledező magyar irodalomról, az illyési síp hatodik ágáról. Jól emlékszem, ennek is meglett a következménye mindkét oldalon, de szovjet Kárpátalján különösen. Régen volt – legyintenek rá sokan, de akiknek az írói pályája ekkor zátonyra futott, ma is viselik következményeit.

Kedves jó Miska bátyánk, jól tudjuk, küzdelmes volt az életed, de vigasztaljon a tudat, hogy igaz ügyet szolgáltál. Tanítványaid – Baka Pista, Temesi Feri, Füzi Laci és mások – felemelkedése és tündöklése a Te életedet is beragyogja. Akkor is, ha Te Németh László szerint mindig csak adni szerettél, s ha olykor Neked is jutott valami, azt véletlen szerencsének tekintetted. Már csak ezért is áldjon az Isten!

Szép, ám küzdelmes életed és munkád igazolásaként fogadd szeretettel a Magyar Művészeti Akadémia Életműdíját, és velünk együtt bizakodj abban, hogy jöhetnek, s jönni fognak ránk még szebb idők!

KOVÁCS SÁNDOR

HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEK HUSZTON ÉS VISKEN

HUSZT

A RÁKÓCZI-HÁZ EMLÉKTÁBLÁJA

Kárpátalja harmadik legnépesebb települése Huszt. Neve minden magyar ember számára összefonódott a Kölcsey-versből ismertté vált várral. A várhegy lábánál kialakult település egykor Máramaros vármegye egyik koronavárosa volt. A megyeszékhely Máramarossziget adott otthont a megye ispánságának, Huszt pedig a királyi uradalom központja volt. A 20. században Kárpátalja ruszin fővárosaként aposztrofált Huszton az 1600-as urbárium szerint még egyetlen ruszin család sem élt. A vár 18. századi hanyatlása maga után vonta a város háttérbe szorulását is. A 20. században azonban többször a történelemformáló események középpontjába került. Gazdag történelmi múltja külön tanulmányt érdemel. Ma járási székhely, a 2001-es népszámlálás szerint lakossága 29080 fő, ebből 1706 fő magyar nemzetiségű.

Huszton II. Rákóczi Ferenc, a nagyságos fejedelem többször tartózkodott. 1706-ban a rendekkel az itt tartott országgyűlésen döntöttek Erdély státuszáról. Majd 1709-ben Huszton folytatott megbeszélést a lengyel küldöttekkel. 1710 májusában pedig Rákóczi ugyanitt tanácskozott az erdélyi főurakkal. A város főutcáján, a Várhegy lábánál állt egykor egy kőház. Ez adott otthont a fejedelemnek. Rákóczi hamvainak hazahozatala idején a fejedelem emlékének megőrzésére a város vezetősége a Rákóczi-házként emlegetett kőház falán emléktáblát tervezett állítani. Ismeretlen okok miatt ez csak 1907. május 27-én valósulhatott meg.

Az avatásról másnap *Az Ujság* című lap tudósított: „*Huszt város közönsége tegnap fényesen sikerült Rákóczi-ünnepet rendezett, mely alkalommal emléktáblával jelölte meg azt a házat, a melyben a nagy fejedelem 197 esztendővel ezelőtt az erdélyi rendekkel több napon át tanácskozott. Az ünnepély képviselő-testületi diszközgyűléssel kezdődött, a melyen az emlékbeszédet Toma Jenő járási főszolgabíró tartotta. A közönség innen lobogók alatt vonult a történelmi emlékü Fehér-udvarhoz, a hol Dudics Endre országgyűlési képviselő beszéde*

A régi képeslapon látszik a Rákóczi-ház része

közben leplezték le az emléktáblát, mialatt az épület felett emelkedő Rakóczi-féle vár fellobogózott romjai közül mozsarak durrogása hallatszott. A program többi részét a dalárda éneke, szavaltat és tárogatójáték tette változatossá. Délben a kaszinó-kertben 100 terítékű diszebéd volt, este pedig a színházban alkalmi diszelőadás fejezte be az emelkedett hangulatban lefolyt hazafias ünnepélyt.”

Az emléktábla szövegét dr. Csatáry György beregszászi történész *A Rákóczi-kor emlékhelyei Kárpátalján* („RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2020) című könyvéből ismerjük:

E HÁZAT, MELYBEN DICSŐSÉGES FEJEDELMÜNK,

II. RÁKÓCZI FERENCZ

1710. ÉV MÁJUS HAVÁBAN AZ ERDÉLYI URAKKAL

TANÁCSKOZOTT,

SZENT HAMVAINAK HAZAHOZATALA IDEJÉBEN

1906. OKTÓBER HAVÁBAN ÖRÖK EMLÉKEZETÜL

MEGJELÖLTE

HUSZT VÁROS KÖZÖNSÉGE

Sajnos 1978-ban a városrendezési munkálatok során a Rákóczi-házat elbontották, helyén akkor egy kazánház épült. Az ezredfordulón közelében épült a *Sztarij zamok* (magyarul *Óvár*) étterem. A tábla további sorsáról nincs információnk.

AZ I. VILÁGHÁBORÚS TEMETŐ

Huszton az első világhéges idején a Várhegy oldalában, a római katolikus temetőben katonai parcellát létesítettek. A *karpatalja.ma* című internetes újság 2017. január 26-i számában Hangácsi István, a Vignyázók Had- és Kultúrtörténeti Egyesület elnöke a temetőről így nyilatkozott: „...1923-ban az első Csehszlovák Köztársaság csendőrsége felmérte az akkori Podkarpatszka Rusz területén található, 1914–18 között létesült haditemetők és hadisírok állapotát. Így abban az időben összesen 355 katonaszemély aludta örök álmát a huszti római katolikus sírkert első világháborús parcellájában. A helyszíni összehasonlító elemzések megmutatták azt, hogy a levéltári adatokon felül is történtek még temetések az adott területen: egyrészt az 1920–30-as években ide hantolták azokat, akiknek a maradványait a kárpáti harcok helyszínein utólag találták meg, illetve itt kísérték utolsó útjára a városban állomásozó csehszlovák hadsereg, csendőrség és vámőrség békeidőben elhalálozott egyes tagjait. Másrészt a parcellában állnak még azoknak a honvédeknek a fejfái is, akik a Kárpátalja magyar visszacsatolását követő években, 1940-ben és 1942-ben szolgálati kötelemmel összefüggésben (fegyverbalesetben) adták vissza lelküket a Teremtőjüknek.”

*Az I. világháborús katonatemető a központi kereszttel.
(Hangácsi István gyűjteménye.)*

A sírok között fából egy központi emlékkeresztet is emeltek. Sajnos helye nehezen azonosítható be, mindössze egy elmosódott korabeli fényképen vehető ki.

Az 1943–44-ben elesett honvédeket – összesen 106 főt – az első világháborús parcella jobb oldalán és a felső részén helyezték örök nyugalomra.

Az első világháborús, elgazosodott katonai parcella kitisztítását az 1990-es évek elején a római katolikus egyházközség és a huszti KMKSZ tagjai önkéntes munkával kezdték meg. A lepusztult sírokat a Vigyázók a Honvédelmi Minisztérium és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. anyagi támogatásával, a városháza engedélyével 2016-tól kezdve hozták rendbe. Megújították az első világháborús sírokat, új sírkereszteket állítottak, de a központi emlékművet nem állították helyre. Az ünnepélyes újjraavatást 2018. október 26-án tartották.

EMLÉKMŰVEK A HŐSÖKNEK

Az anyaországhoz történt 1939-es visszatérés után a Budapest által testvértelepüléssé fogadott Huszt nagyközségben 1942. május 31-én, a hősök napján (május utolsó vasárnapja), a helyőrség laktanyájában katonai és polgári személyek jelenlétében Hősi Emlékművet avattak.

Ezt követően egy másik emlékművet is felszenteltek.

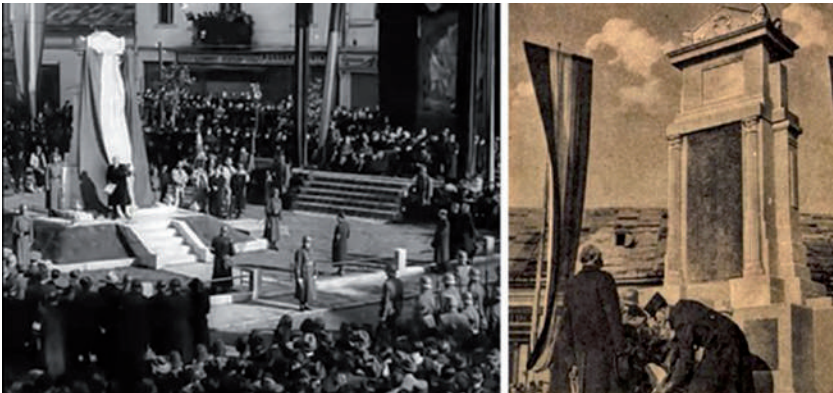
A település szívéet egy szabálytalan háromszög alakú tér alkotja. A főtér délkeleti sarkában, a Korona szálló előtt kialakított parkban a település első világháborús hőseinek emlékművet emeltek. A *Kárpáti Híradó* 1942. június 3-i számában az emlékműről így írt: „*A másik ezalkalommal fölvatott hősiemlékművet a hősök ligetében, a nagyközség volt vásárterén, agyagos, csupasz földön varázsolta elő az emlékező közönség hálaérzete. Zöld kerítés mellett zsendülő virágok és csemetefák között emelkedik az egyszerűségében is szép, megkapó tábla, amelyből, mint egy mutatóujj lendül az ég felé a kereszt s rajta az írás: **A HAZÁÉRT 1914–1918.** (Kiemelés – KS)*

Keglovich János százados volt az ünnepség első szónoka, majd Ruszinko István görögkatolikus plébános áldotta meg az emlékművet, hogy utána Tőkés György római katolikus plébános, végül Széchenyi István református lelkész járuljanak áldástkérő beszéddel és imával az emlékmű elé.”

Másfél esztendő múlva, 1943. november 7-én Budapest egy új emlékművet adományozott Husztnak. Tervezője Budapest főváros megbízott műszaki tanácsadója, Szendeffy József építész volt. A korábbinál sokkal díszesebb,

fehér sóskúti mészkőből készült Hősök Emlékművének márványtáblájára felvésték a 85. császári és királyi gyalogezred magyar, ruszin és román nemzetiségű, első világháborús hősi halottjainak a neveit. A *Kárpáti Híradó* 1943. november 9-i számában a hosszadalmas, propaganda jellegű beszámoló mellett, bár szűkszavúan, de mégiscsak bemutatja az emlékművet: „Az érdekes megoldású emlékmű, amelyre a háborúutáni békés időkben még két kuruc-vitéz alakja, fölébe pedig a Turulmadár kerül, Szendeffy József fővárosi műszaki tanácsos tervei alapján Kopíngyán Aladár munkája. Az építményen vörös márványtáblákon vannak felvésva a huszti hősök nevei. 145 név az első világháborúból és 13 név a mostani háborúból”.

Az emlékműavatás országos politikai rendezvénné avanszált. Husztra érkezett Kállay Miklós miniszterelnök, kíséretében pedig Csatay Lajos honvédelmi miniszter, Lukács Béla tárca nélküli miniszter, Antal István nemzetvédelmi propagandaminiszter. Az országos jelentőségű eseményen Kárpátalja 98 településéről mintegy 15 000 főnyi ünneplő közönség seregett össze. Kárpátalja nagy ünnepét a Budapest I rádióadó is közvetítette, később pedig a Magyar Filmhíradó mozgóképes tudósítással számolt be az eseményről.

A Hősök Emlékművének avatása 1943-ban Huszton. Az emlékmű előtt Kállay Miklós. (Tolnai Világlapja, 1943. 11. 17.)

Az *Új Magyarország* című lap november 9-én így írta le az ünnepség helyszínét: „A nyújtott háromszög alakú térség közepén valamennyi oldalán huszonöt-harminc méter magas fenyőrudakat cövekelték a földre s valamennyiről földig omló óriási zászlók csüngtek alá. A térség állomás felőli oldalán helyezték el a díszemlényt, amelynek roppant magasba oromló tetőzetéről háromszínű és bor-

dó-piros drapériák omlottak alá, háttérében az egész falat betöltő terjedelemben pasztell színekben tartott óriási vászon, amely az alföldi szántóvető magyar és a havasok egyszerű ruszin favágójának kézfogását ábrázolta s mögöttük Rákóczi kucsmás, lobogós vitéze szentesítően fogja össze az összefonódó kezeket. A miniszterek széksorai előtt gyepes térség közepén áll a Budapest székesfőváros által adományozott, egyszerűségében is artistikus szépségű sósokúti mészkből formált hősi emlékmű, homlokzatán mintegy százötven hősi halott vörös márványlapra faragott nevével. Az emlékmű előterében tíztagú halinás küldöttség áll szobormereven, az apsai románok. Turkus László községi bíró világháborús kitüntetések sorával és a nemzetvédelmi kereszttel mellén magasra tartja a Rákóczi fejedelem kék lobogóját, amelyet ő és felesége őriztek meg a cseh megszállás alatt a történelmi ereklye után szimatoló hatóságok fondorlataival és önkényével szemben. Román nemzeti díszbe öltözött felesége mellén szintúgy ott a nemzetvédelmi kereszt. Az apsai kisbíró pedig a falu hűségéért ajándékba kapott háromszínű magyar lobogót tartja.”

Az ünnepség megnyitójaként egy ruszinokból álló szavalókórus adta elő a Magyar Hiszekegyet, majd Dudinszky Béla alispán, a máramarosi közigazgatási kirendeltség vezetője magyar és ruszin nyelven üdvözölte a jelenlévőket. Ezt követően a miniszterelnök nagyszabású ünnepi beszédet mondott. Többek között kihangsúlyozta: „*És kötelességem megparancsolni mindenkinek, hogy különbséget itt senki között, aki hűséges polgára akar lenni Magyarországnak, senki se tegyen bánásmódban, igazgatásban; senki itten magát hátrányos helyzetben ne érezhesse, mert a magyar gondolatot csak az szolgálja, aki ezen az úton halad.*” (Lásd Kárpáti Híradó, 1943. november 9.)

Kállay Miklós szavait ruszin nyelven Bródy András tolmácsolta. Bródyt még a cseh korszakban, 1938-ban, a müncheni egyezmény után megválasztották Podkarpatská Rus első miniszterelnökének, de a terület státuszának népszavazás útján történő rendezését szorgalmazó parlamenti felszólalása miatt a csehek bebörtönözték.

A miniszterelnök beszéde alatt hullott le a lepel az emlékműről. Huszt nevében a Hősök Emlékművét Popovics Sándor községi bíró vette át, majd a négy felekezet papjai megáldották azt. Az ünnepség a magyar és a ruszin himnusz elhangzása után díszmenettel fejeződött be.

Az emlékmű szovjethatalom általi eltávolításának időpontjáról nincs konkrét információ. Az viszont tény, hogy helyén 1971. június 27-én avatták fel az 1941–1945-ös Nagy Honvédő Háború (szovjet szemlélet szerinti elnevezés) áldozatainak a Dicsőség Emlékműve névre keresztelt, ötágú csillagos emléket. Alkotója G. Csumakov szobrász és Soltész István építész.

*A huszti Hősök Emlékműve helyén emelt szovjet emlékmű 2016-ban.
(A szerző felvétele.)*

*A huszti Hősök Emlékműve helyén emelt szovjet emlékmű ma.
(Bíró József felvétele.)*

A közigazgatási palota épülete mellett a felújított komplexum ma is uralja a teret. Csupán az utóbbi években lezajlott „dekommunizációs” és „orosztalanítási” folyamat kapcsán az emlékmű tetején az ötágú csillagot keresztre cserélték, talapzatáról pedig eltávolították a szovjet szimbólumokat.

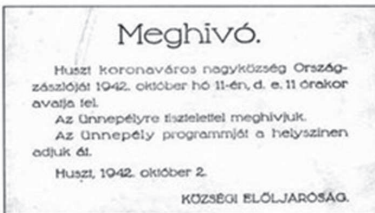
AZ ORSZÁGZÁSZLÓ EMLÉKMŰ

A hősök első emlékműve után néhány hónappal a település főterén újabb emlékművet állítottak. A tér délnyugati sarkában 1942. október 11-én avatták fel az Országzászló Emlékművet. A hősök második emlékműve kapcsán már említett Szendeffy József ezt az emlékjelet tulajdonképpen még azelőtt tervezte. Az emlékmű körbekerített kis halmára négy lépcső vezetett fel. A halom teteje lépcsősen kialakított, kövezett volt. Ebből emelkedett ki az egyenes vonalú, hatoldalú hasáb formájú talapzat, csúcán a zászlótartó, négyszög alaprajzú, széles felső peremű foglalatával. A foglalat szemközti oldalán a magyar címer volt, a hátoldalán pedig Huszt város címere domborodott. A talapzat homlokzati oldalán a történelmi Magyarország térképének sziluettjét ábrázolta az alkotó, fölötte az **IGY VOLT**, alatta az **IGY LESZ** szállóige volt olvasható.

*A huszti Országzászló régi képeslapon és archív felvételen.
(Szendeffy Zsolt gyűjteményéből.)*

Az avatásról a *Pesti Hirlap* október 21-i számában számolt be: „*Huszt, Kárpátalja legfőbb hatósági vezetőinek jelenlétében, sokezer főnyi közönség részvételével avatta fel az Országzászlót. Dr. Buday István országgyűlési képviselő szavai után az EONB nevében dr. vitéz Horváth Béla tanácsstag mondott avatóbeszédet, majd dr. Popovics Sándor főbíró és dr. Ondrejovics László mondtak rutén nyelvű beszédeket.*”

A szobrász meghívója az avatásra. Az Országzászló avatásán készült felvételen középben az alkotó. (Szendefy Zsolt gyűjteményéből.)

A tervező építész fia, Szendefy Zsolt 2006-ban a *Gödi Almanach*ban megemlékezett édesapjáról és az általa tervezett huszti Országzászló Emlékműről. A gödi könyvtárosok kutatásunk támogatásához eljuttatták a kiadvány egy példányát, amit nekik ezúton megköszönünk. Felkerestük Szendefy Zsoltot. Beszélgetésünk során tudta meg, hogy édesapja Huszton nem csupán az Országzászló Emlékművet tervezte, hanem a Hősök Emlékművét is. Így aztán Szendefy Zsolt ennek tudatában újra átvizsgálta édesapja hagyatékát. Az építész apa naplójából előkerült egy értékes és érdekes feljegyzés. Ebből kiderült, hogy a két emlékmű építése során felhasználták a Budapesten kiselejtezett sírköveket. Így a kivitelezésnél a főváros költségvetésének 10 000 pengőt takarítottak meg. Az archív anyagok rendelkezésünkre bocsátását ezúton is köszönjük Szendefy Zsoltnak és Szendefy Ágnesnek. A hagyaték igazi kuriózuma az egyik, magyar és ruszin nyelven gépelt avatási beszéd.

Nagydíktósági Miniszterelnök Ur !
Kegyelem Urak!

Kedves magyar és ruszin testvéreim!

Amikor a Budapest székesszévére, testvérvárosunk állományférfiságából felállított - Hősi Emlékművet - Ruszt koronaváros képviselőtestületének segítségéből átveszem, szívből fakadó köszönetet mondok a város községének nevében - ,estvérvárosunk - Budapest - polgármesterének, Szendy Károly Önkormányzatunknak, aki a testvéri szeretetből és koronavárosunkhoz való ragaszkodásból nemcsak szavakban, hanem tetteiben is kifejezte. Összinté köszönetünket fejezzük ki vitéz "cecke Kálmán" Önkormányzatunknak, Dr Szentmiklósi József székesszévévárosi főjegyző úrnak, dr Varga Szigmond tanácsjegyző úrnaknak, valamint Szendeffy József székesszévévárosi főmérnök úrnak, az emlékmű tervezőjének és megalkotójának - Műegyetemiskolájunk Ruszt koronavárosi Községének legnagyobb hálaját tolmácsolom dr Dudásnyk Béla alispán úrnak és dr Ondrejovits László főszolgabíró úrnak, aki a Hősi Emlékmű - felállításának gondolatát eleborban vetették fel és annak keresztelvitelét a legnagyobb nehézségek és akadályok közepette is napról napra szorgalmazták.

Összinté hálaival szöveg a "k. kir. Ruszt VIII. utász és a 24/II. honvéd zászlóaljnak parancsnokának az emlékmű felállításának alkalmával nyújtott támogatásért.

Amikor azt az Emlékművet Ruszt koronavárosi Községének nevében átveszem, természetesen fogadom, hogy azt a legnagyobb megbecsülésben fogjuk tartani. Ez az emlékmű mindig arra fog bennünket emléktetelni, hogy "HŐSÉNY" a tabánja megbrökített hősek gondolkodása nélkül állították életüket és vértüket a székesszévé - ugyanolyan állományos lélekkel fogjuk szolgálni mi is azt, aki mindenkinél a legdrágább --- a "háát."

Vasas Kisebbségi polgármester!

Kölyk száj - Zsuzsánka Károly - kotryj bőv póbdoványj is pöbdoványj bratiszavó borodó Budapest - is pöbdoványj borodóközöb székesszévévárosi perebrárya v isny vasyok obyvatelej borodó , vyznasya cejry i székesszévé városi bratiszavószékesszévévárosi bratiszavó közöb Budapest: K a v l u s a e a d i a s , kotryj ravya lyubov do naz ne slavyay als gátsos dokazyaj.

Slavobok podjajk nalygyajtya i vyznasya Koloman Székesszévévárosi, Dr József Szentmiklósi főjegyző, Dr Szigmond Varga polgármester, Dr Szentmiklósi József székesszévévárosi főjegyző, Dr Varga Szigmond tanácsjegyző úrnaknak, valamint Szendeffy József székesszévévárosi főmérnök úrnak, az emlékmű tervezőjének és megalkotójának - Műegyetemiskolájunk Ruszt koronavárosi Községének legnagyobb hálaját tolmácsolom dr Dudásnyk Béla alispán úrnak és dr Ondrejovits László főszolgabíró úrnak, aki a Hősi Emlékmű - felállításának gondolatát eleborban vetették fel és annak keresztelvitelét a legnagyobb nehézségek és akadályok közepette is napról napra szorgalmazták.

Összinté hálaival szöveg a "k. kir. Ruszt VIII. utász és a 24/II. honvéd zászlóaljnak parancsnokának az emlékmű felállításának alkalmával nyújtott támogatásért.

Amikor azt az Emlékművet Ruszt koronavárosi Községének nevében átveszem, természetesen fogadom, hogy azt a legnagyobb megbecsülésben fogjuk tartani. Ez az emlékmű mindig arra fog bennünket emléktetelni, hogy "HŐSÉNY" a tabánja megbrökített hősek gondolkodása nélkül állították életüket és vértüket a székesszévé - ugyanolyan állományos lélekkel fogjuk szolgálni mi is azt, aki mindenkinél a legdrágább --- a "háát."

A huszti Országzászló egyik avatási beszéde magyar és ruszin nyelven. (Szendefy Zsolt gyűjteményéből.)

*A Lenin-szobor az Országzászló Emlékmű helyén új piedesztállal. (M. B. Троян, М. В. Ріучко: Худст, Ужгород Видавництво «Карпати», 1982.)
A főtéren a szökőkút és a templom között állt az Országzászló. (A szerző felvétele.)*

A szovjet fennhatóság alá került településen az emlékművet eltávolították. Később itt állították fel a vörös birodalmi eszme ikonikus alakjának, V. I. Leninnek a szobrát. A rendszerváltoztatás után a kommunista vezérnek mennie kellett, szobrának talapzatát bedeszálták. A 2010-es években az újabb városképzés során ezt is eltüntették, helyén zöld pázsitos szigetet alakítottak ki. 2014-ben egy szökőkút alapozási munkálatai során előkerült az Országzászló Emlékmű egyik darabja, mégpedig a város címerét ábrázoló. A városházán tárolják. Bíró József helyi lakos személyes közlése alapján, szeretnék a múltat idéző mementóként felhasználni a városközpont díszítésénél.

VISK

Huszt központi részét keleti irányban elhagyva, menjünk át a Tisza bal partjára! A térség meghatározó települése Visk. Ma a városi jellegű települési státusszal rendelkező Visk a Huszti járás hat települését egyesítő kistérség központja. Lakossága a 2001-es népszámlálás szerint 8141 fő, ebből 3699 fő magyar nemzetiségű. A település gazdag történelmének felidézésétől eltekintünk, mivel ez terjedelmi okok miatt túlmutat tanulmányunk célján.

LASSÚ ISTVÁN EMLÉKTÁBLÁJA

Máramaros vármegye törvényhatósági bizottságának közgyűlése 1896. január 14-én határozatot fogadott el a millenniumi ünnepségsorozatról. Ennek keretein belül döntöttek a nagy múltú máramarosi koronaváros – Visk – ünnepélyes megemlékezéséről is. Kutka Kálmán királyi tanácsos, alispán javaslatára a határozat kimondta, hogy a település nagy szülőttének, Lassú Istvánnak (1797–1852, *a korabeli forrásokban az akkori írásmód szerint rövid u-val írták*) a szülőházán állítsanak emléktáblát.

De ki is volt ő?

Lassú István máramarosszigeti tanulmányai után Budán az udvari kamaránál tisztviselő lett. Hozzálatott az udvari kamarai levéltár adatainak feldolgozásához. Feldolgozta az Osztrák Birodalom és benne Magyarország statisztikáját, földrajzát, történelmét, később pedig elvégezte több ország ilyen jellegű leírását is. Rávilágított az osztrákok által Magyarországról és a magyarságról terjesztett hamis történelmi és földrajzi állításokra. *Az európai tudományok és tudósok rövid históriája* című könyvében így írt: „Nincs Magyarországnak földrajza; egy nyomorult fordítással kell megelégednünk,

melyben megbizhatatlan adatok foglaltatnak. E fordított munkában a Tisza forrása Huszt mellé tétetik, holott már itt oly nagy, hogy több ezer mázsza sóval megterhelt szálfákat is bír.” Ebben a művében rakta le a statisztikai tudomány fejlesztésének vezérelveit. 1833-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett. Munkássága a maga korában egy addig ismeretlen, hiánypótló tudományterületet ölelt fel.

A viski ezredévi ünnepséget és Lassú István emléktáblájának költségeit fele részben a vármegye millenniumi alapja, fele részben Visk nagyközség fedezte. Az esemény előkészítésével Nyegre László huszti járási főszolgabíróat bízták meg. Az emléktábla-állítás történetét megismerhetjük Várady Gábor *Máramarosi emlékkönyvéből* (M. Szigeten, 1901, Bayer Miksa Könyvnyomdájában).

Az ünnepség 1896. július 12-én 10 órakor díszközgyűléssel kezdődött. A szabadtérinek tervezett rendezvényt a nem várt záporosó miatt a városháza dísztermében tartották meg. Nyegre László megnyitója után Szilágyi István költő, tudós, pedagógus, az MTA levelező tagja mondott ünnepi beszédet. A fentebb említett emlékkönyvben Bökényi Dániel, a máramarosi elemi iskolák igazgatója *Két emléktábla* című cikkében ismertette a felszólaló beszédét, aki többek között ezeket mondta: *„Legyenek is büszkék ez őseikre viskiek! Állítsák ezeket fiaik elé, mint követendő példányképeket, hogy a magasabbra törő szellem hatalma öveztesse magát folyvást a város népében. Él is bennem a hit, hogy ez nem lesz máskép, mert csak így léssen e nép részéről megérdemelve az általam képviselt magyar tudományos Akadémiának az a megkülönböztető figyelme, a melylyel ez ünnepélyünknek diszét maga részéről is emelni elhatározta.*

Én pedig örömmel teszek róla jelentést a megbízó tudós testületnek, hogy ime, egy város Magyarország legszélső határvonalán, a mely becsüli a szellem munkásait, azoknak emléket állít, hogy a maradék fainak legyen buzdító táblájok, a mely éreztesse velök, hogy egyedül a szellem hatalma az, a melyen időnek, viszontagságoknak rontó ereje nincsen.”

Ezt követően Bökényi Dániel szólt az ünneplőkhöz. Kiemelte az ünnep jelentőségét, a koronaváros dicsó múltját, méltatta Lassú István életútját: *„Máramaros vármegye törvényhatósági bizottságában támadt egy nemes gondolat; ez a nemes gondolat megrezegtette Visk hazafias polgárságának szívét s ime, most együtt ünnepelnek ketten.*

Kiválóbb jelentőséget kölcsönöz ez ünneplésnek az az isteni kegyelemből származott alkalom, hogy ezeréves Magyarországon, ezer éves Magyar-

országának keletén, nyugatán, delén, északán, a Duna Tisza közén, a Tátra, Fáttra, Mátra magasba nyúló bércének talpjainál, az erdélyi részekben és itt, e mi szűkebb körü itthonunkban, a „magyar Svájc”-ban, a Tisza bölcsőjénél együtt örvendez, együtt lelkesedik minden hü, minden igaz fia e sokat szenvedett magyar hazának. [...]

Visk, régi jog szerint való koronaváros, azon szerencsésebb községek közé tartozik, honnan nem egy országos hirnévvel bíró férfiú vette származását, hol és melynek utcáin nem egy országos hirnévre emelkedett férfiú játszott a gyermekjártékait.

A Géresy, Héder, Igyártó, Hánka, Krüzselyi, Lator, Cébely és a múlt századokban a Jörös, Méhes, Nánásy családok igen számottevő jelesek adtak vármegyénknek és e hazának. [...]

Itt ringott bölcsője annak a tudós férfiúnak, Lassu Istvánnak, kinek egy esztendő hiján éppen századik születési évfordulójára esik jelen ünneplésünk.”

Az emléktáblát, mivel a tudós szülőháza akkor már nem állt, a szomszédos Nagy utcai református iskola homlokzati falára, a kapubejárattól számítva az első és második ablak közé helyezték. Erről a tábla szövege is tanúskodik:

EZ ÉPÜLET BALOLDALÁN FEKVŐ,
SZOMSZÉDOS TELKEN FENNÁLLOTT HÁZBAN
SZÜLETETT 1797. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 27^{IK} NAPJÁN
A STATISZTIKAI TUDOMÁNY NAGYÉRDEMŰ MŰVELŐJE:
LASSU ISTVÁN
S EZEN EMLÉKTÁBLÁT
HÁLÁS KEGYELETE JELÉÜL ÁLLITOTTA FÖL
MAGYARORSZÁG EZREDÉVES ÜNNEPÉN
1896. ÉVI JULIUS HÓ 12^{IK} NAPJÁN
MÁRAMAROS VÁRMEGYE ÉS VISK
KIVÁLTSÁGOS KORONAVÁROS KÖZÖNSÉGE.

Az emléktábla későbbi sorsát Bagu Balázs a *Pánsíp* című folyóirat 1996/3. számában közölt írásából idézzük fel. A szerző a viski magyarság aktivistájához, id. Sari Józsefhez fordult levélben, aki részletesen leírta az emléktábla történetét. Ebből, az említett cikkben közzétett válaszlévből idézzük fel a Lassú-emléktábla kalandos sorsát:

„Az emléktábla ma is megvan, s szövege ma ugyanaz, ami 1896-ban volt. Az első világháború, az őszirózsás forradalom, a rövid életű kommun, a román megszállás, Trianon, a csehszlovák-éra idején eredeti

helyén érintetlenül állt. Kálváriája a szovjet érában kezdődött, mikor is bevakolták. A 60-as években a viskiek emeletet húztak az iskola épületére. Id. Sari József nyomatékosan figyelmeztette a kőműveseket, hogy vigyázzanak a vakolat leverésével az épület jobb oldalán, mert ott kell lennie a táblának.

Egy-két ütéstől eltekintve, mely a táblát érte, sértetlenül meg is találták a vakolat alatt.

A tábla eredeti helyéről való levételét az tette elkerülhetetlenné, hogy az emeleti rész nagy ablakaival összhangban a földszinten is (...) egy nagy ablaknyílást kellett vágni. Így került a szomszédos ház eresze alá, és ott is volt az építés ideje alatt. Többszöri kérésre csak nem állították a mostani helyére, ezért úgy döntöttem, hogy felteszem magam. Az új iskola avatása napján nekiálltam a frissen, szépen vakolt falnak, és a tábla méretének megfelelő lyukat vágtam. Az iskolaigazgató dührohamot kapott, amikor meglátta a tátongó nyílást a bejárati részen. Nyugtattam, egy órán belül minden rendben lesz. Úgy is történt, sértetlen fal és tábla fogadta az avatóünnepségre érkező helybelieket és idegeneket.

Az emléktábla Viskén. (Hánka Rita felvétele.)

Ezután egy ideig senki nem foglalkozott a táblával, majd a 70-es években, amikor újra bővítették az iskolát, a járási tanügyi vezetés megpróbálkozott az eltüntetésével. Felszólították az építőket, hogy vegyék le eredeti helyéről és helyezték az iskola hátsó bejáratához. Az építők nem engedelmeskedtek, így helyén maradt. Hogy a tábla körüli hercehurca végleg megszűnt, abban Váradi-Sternberg János professzornak van nagy érdeme, aki tudományosan feldolgozta Lassu István hagyatékát, és több népszerűsítő cikket is publikált e tárgyban.

Ez tehát a tábla története, jövőjét tekintve csak remélni tudjuk, hogy a közelmúlt zűrzavaros történései nem ismétlődnek meg és zavartalanul megfelelhet annak, amiért állították, emlékezni a múltra s annak kiválóságaira, nagyjaira.” (Id. Sari József visszaemlékezése. Levél Bagu Balázshoz, Visk 1996.)

A rosszalló pártutasítások ellenére a táblát nem távolították el. Így az ma is megtekinthető közvetlenül az iskolakapunál, az udvar felőli falon.

A HŐSÖK EMLÉKMŰVE ÉS AZ ORSZÁGZÁSZLÓ

Az anyaországhoz Visk 1939 márciusában tért vissza. Hozzáálltak egy régen dédelgetett álm megvalósításához, nevezetesen az első világháborús katonaaldozatok emlékének megörökítéséhez. Hamarosan a főtéren fel is épült a létesítendő emlékmű talapzata. Erről egy 1939-es fénykép is tanúskodik. Néhány év múlva, 1943. június 22-én a *Népujság* arról tudósított, hogy:

„Hódmezővásárhely Kardoskút–Aranyadalmi levente csapat egy díszesen kiállított országzászlót ajánlott fel Visk, Máramaros-megyei község Levente Egyesületének.

A zászló ünnepélyes átadása folyó hó 27.-én lesz az egész járás közönségének részvételével. A zászlót Czuczai István főoktató vezetésével egy díszszakasz viszi magával és adja át nagy ünnepség mellet a viski Levente Egyesületnek. Egy márvány-táblát is visznek magukkal a következő felírással: «Hódmezővásárhely Kardoskút–Aranyadalmi leventék ajándéka». Ez a márványtábla az országzászló talapzatában lesz elhelyezve.

[...]

Meg kell még jegyeznünk azt, hogy a zászlót a leventék teljesen önerejükből szerezték be, s a résztvevő leventék maguk vállalták az utazás költségeit is.”

A Visk főterét ábrázoló kép jobb sarkában az építendő emlékmű elkészült talapzata 1939-ben. (Fortepan 85525 Jurányi Attila.)

A díszvendégek. Balról a harmadik Jurka Fláviusz, az ötödik Antal István, a kép szélén Pintér Aladár. (Batizi Sándor gyűjteménye.)

Sajnos a leventék lobogójára és a táblára később a sajtóforrásokban nem találtunk utalást.

1943. július 11-én a Hősök Emlékművének és az Országzászlónak az avatásán a nagyszámú közönség mellett részt vett Antal István nemzetvédelmi és propagandaminiszter, Jurka Fláviusz főispán, valamint vitéz Pintér Aladár vezérőrnagy, az ungvári 1. hegyidandár parancsnoka.

Az ünnepségen felszólalt a viski születésű, szomoróci hősként emlegetett Rankay József (1899–1961) alezredes is. Ő a trianoni békediktátum érvénybe léptetésének idején hadnagyként a Kerca községben állomásozó határőr ki- rendeltséget vezetett. 1919. augusztus 12-én a délszláv csapatok az antant által kijelölt demarkációs vonalat átlépve megszállták a színmagyar (200 főből mindössze tizenegynéhány volt szláv) Szomoróc községet. A szomoróciak a kercai határőröktől tudták, hogy igazságtalanul szállták meg őket. Azonban ebben a helyzetben az elégedetlenkedés kifejezésén kívül semmit nem tudtak tenni. A helyzet egyre reménytelenebbnek tűnt. Aztán egy esztendő múltán, 1920. augusztus 1-én este a 22 éves Rankay hadnagy – aki tisztában volt az igazságtalansággal, és szeretett volna ennek véget vetni – 17 katonájával elindult a szomszédos község visszafoglalására. Csatlakozott hozzájuk 23 bátor szomoróci férfi. A csapat éjfél előtt megfutamította a Szomorócon állomásozó szláv határőröket (grancicsárokat). Hajnalban azonban egy szláv század támadta meg a falut. Rankay kisebb csata után, látva a túlerőt, megelőzte az értelmetlen emberveszteséget, és katonáival kivonult a faluból. A szlovének bosszút álltak a szomoróci felkelőkön, de az incidens visszhangja nem csitult. Végül a Határmegállapító Bizottság vizsgálata során bizonyítást nyert a község magyar dominanciája, valamint azt a tény, hogy a trianoni határok kijelölésénél Szomorócot magyar fennhatóság alá tartozónak ítélték. Így a falu 1922. február 9-én újra Magyarországhoz került.

A két község 1942-ben Kercaszomor néven egyesült. A felkelés emlékét egy szomoróci harangláb harangjának felirata ma is őrzi. Az Országgyűlés 2008-ban törvénybe iktatta Kercaszomor hősiességét és a „Legbátrabb falu” (Communitas Fortissima) kitüntető címmel ruházta fel. A felkelés 100. évfordulóján az egykori grancicsár őrház helyén a bátor hősök emlékére emlékművet állítottak, Rankay József tiszteletére pedig emlékfát ültettek.

A viski rendezvény programját a Magyar Országos Tudósító (MOT) július 14-én így foglalta össze: *„Kovács Lajos községi bíró szavai után Rankay József alezredes emlékezett meg a hősokról, majd a felekezetek dalköreinek énekszámait követően dr. Székely Ákos országgyűlési képviselő adta át a*

*A viski emlékmű az avatáskor. A jobb oldali képen Rankay József.
(Batizi Sándor gyűjteménye.)*

Budapesten előzetesen már beiktatott Országzászló lobogót, amelyet az EONB nevében Padányi-Gulyás Jenő országgyűlési képviselő avatott fel. Az új zászlóművet az egyházak lelkészei is megáldották. Felszólaltak még Marina Béla főjegyző és dr. Csák Béla, a tűzharcosok vezetője. Az ünnepséget diszmenet fejezte be.”

Délután ünnepélyes képviselő-testületi ülés keretében nyújtották át Antal István miniszternek a település díszpolgári oklevelét. A miniszter hosszabb beszédben köszönte meg díszpolgárrá történt megválasztását. Egyébként a miniszter nem első alkalommal járt a koronavárosban. 1942. október 19-i látogatása során beszédet is tartott. Akkor az elismerés szavaival szólt a viski néphez, méltatta kitartásukat, a cseh hatalommal szemben tanúsított ellenállásukat.

A viski avatási ünnepségről 60 nagy méretű, minőségi felvételt tartalmazó emlékalbum is készült. Sikerült felkutatnunk az album egyik példányát. Ezt Batizi Sándor (1934–2023) técsői születésű egykori szovjet válogatott vívó, vívómester (három nemzet – a szovjet, a magyar és a német – válogatottjának volt a vezetőedzője) őrizte meg az utókor számára.

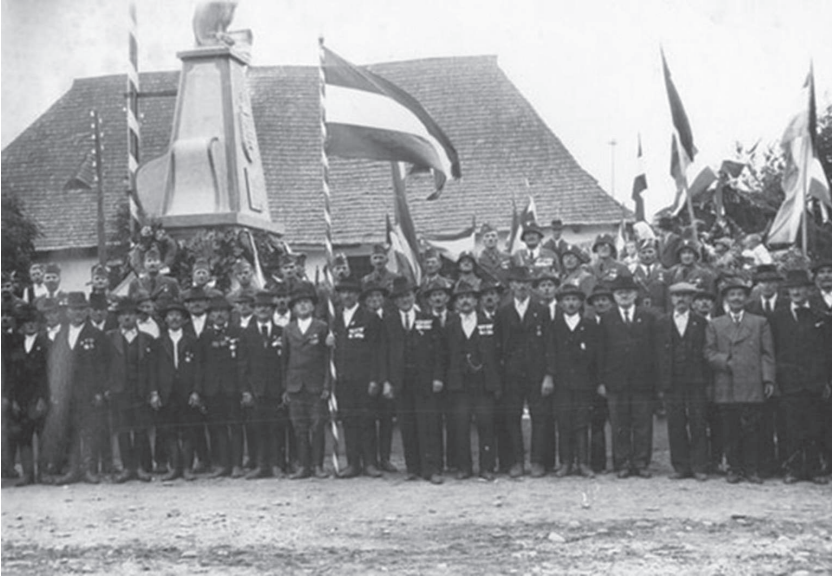

*Az ünneplők között jobbról a hatodik Antal István.
(Batizi Sándor gyűjteménye.)*

Rendelkezésünkre bocsátotta, aztán a vele folytatott beszélgetéseink során merült fel, hogy az albumnak méltó helyre kellene kerülnie. Így aztán jelen sorok írójának közbenjárására ezt a dokumentum értékű emlékalbumot a mester 2021-ben ifj. Ötvös Sándor közvetítésével Visknek adományozta. A település gyűjteményében állították ki. Az album felvételeiből néhányat közre adunk.

A kombinált emlékművet – Hősök Emlékműve és Országzászló – a fennmaradt fényképek és képeslapok alapján igyekszünk leírni. Háromszorosan tagolt tömbjeit széles peremek választották el egymástól. Az alsó, téglalap alapú hasábtömb képezte a talapzatot. Árkados mélyedéseibe helyezték a Nagy Háború hős katonaaáldozatainak névsorát. A középső, csonka gúla alakú rész egyfajta átmenetet képezett a talapzat és a lényegesen kisebb keresztmetszetű felső rész között. A felső rész szintén csonka gúla formájú volt, amelyet két oldalról szárnyszerű toldalékok tettek látványossá. A felső tömb homlokzati oldalán, felül a koronás középcímer volt kifaragva, alatta pedig egy márványtábla a következő szöveggel:

*A HAZÁÉRT
HŐSI HALÁLT HALTAK
1914–1918*

Az avatási ünnepség résztvevői az emlékműnél. (Batizi Sándor gyűjteménye.)

Az emlékmű tetején egy, a szemlélőnek jobbra néző, kőből faragott turulmadár szárnyát enyhén meglíbbentve örködött a hősök emléke fölött. Sajnos nem sikerült kideríteni, hogy a zászlót adományozó levették emléktábláját az emlékművön hol helyezték el. Az országzászló csavart piros-fehér-zöld sávos rudja az emlékmű mögött meredezett az ég felé. Az emlékművet alacsony kőoszlopos kerítéssel vették körül.

Az alkotás csupán pár esztendeig állhatott a helyén, a szovjet berendezkedés után lerombolták.

A rendszerváltoztatást követően lehetőség nyílt az emlékmű visszaállítására. Az eredeti emlékmű mintájára Stark István építész tervei alapján újjávarázsolták a helyiek által Turul-emlékműként emlegetett Hősök Emlékművét. A mostani emlékmű formájában hasonlít az eredetire, de vannak rajta eltérések. Az alsó tömbön nincsenek árkádos mélyedések. Egyébként az eredetihez hasonló alakú táblákon feltüntették a két világháború és a sztálini légerek 216 áldozatának nevét. A jobb oldalon egy, a listákat tartalmazó emléktáblától eltérő formájú, téglalap alakú táblán megörökítették az új emlékmű állításának időpontját, a támogatókat és az alkotók neveit:

*BÉKE PORAIKRA!
SZÍVÜNKBEN ŐRIZZÜK
EMLÉKEIKET!*

*AZ 1943. JÚLIUS 11-ÉN FELAVATOTT HŐSI
TURUL-EMLÉKMŰVET A SZOVJETEK 1944
-BEN LEROMBOLTÁK. STARK ISTVÁN
ÉPÍTÉSZMÉRNÖK ÚJRATERVEZÉSE ALAPJÁN
ÁLLÍTTATTA: AZ UKRAJNAI MAGYAR
DEMOKRATA SZÖVETSÉG ÉS A KAMOT
JÓTÉKONYSÁGI ALAPÍTVÁNY.*

*A TURULMADÁR MATL PÉTER MUNKÁCSI
SZOBRÁSZ MUNKÁJA. AZ UMDSZ,
KMKSZ ADATKÖZLŐK: ÖTVÖS SÁNDOR ÉS
CZÉBELY LAJOS NÉVSORAI ALAPJÁN A
FELIRATOKAT KIVITELEZTE: JENDRÉK TIBOR
ÉS JENDRÉK SÁNDOR MINAJI KŐFARAGÓK.
2006-03-19.*

Az emlékmű felső része, a magyar címer helye üresen maradt, tetejére új turulmadarat emeltek. Matl Péter szobrász bronzmadara nem kópiája az eredetinek, ez a madár karcsúbb, fejét nem fordítja el, és karmai között szablyát tart.

Az ünnepélyes avatást 2006. március 19-én tartották. A település életében az emlékműavatás fontos szerepet játszott. A megható ünnepségen a hősök emlékére 216 gyertyát gyújtottak. Az esemény színvonalát emelte a neves anyaországi személyiségek – Szabó Vilmos, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára, országgyűlési képviselő, Komlós Attila, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke és Katona Tamás történész, korábbi államtitkár, a budapesti székhelyű Kárpátaljai Szövetség elnöke – jelenléte.

2006. augusztus 20-án az emlékmű felső részére – ahol a régi emlékművön a magyar címer volt – fekete márványtáblán felkerült az egykori koronaváros címere.

A viski emlékmű ma. (A szerző felvétele.)

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULAG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA (ADATTÁRA), 1944–1970

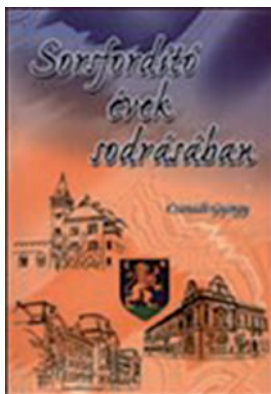
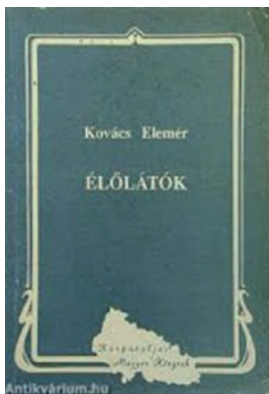
XIV. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

16. A DONBÁSZI MUNKASZOLGÁLATRA KÉNYSZERÍTETT KÁRPÁTALJAI FIATALOK KÁLVÁRIÁJA (1947–1953)

16.1. A „DONBÁSZI ÜGY” PROBLÉMAKÖRE

Vidékünkön a donbászi munkaszolgálatra, közismertebb nevén fezeónak nevezett bányásziskolákba mozgósított magyar fiatalok problémáját a rendszerváltozás után az elsők között **Csanádi György**¹ újságíró (**Beregszászi György** néven is írt cikkeket) vetette fel.

Először hírt adó könyvek a donbászi ügyről

¹ CSANÁDI GYÖRGY. *Sorsfordító évek sodrásában. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából.* PoliPrint, Ungvár, 2004, 200–203. o.

Kovács Elemér *Élőlátók* (1993) c. riportgyűjteményében többek között a csongori **Gazsi Gusztáv** sorsát mutatja be, aki „*sokáig bujkált, hogy el ne vigyék Donbászra. Először a Munkácson élő keresztanyja pincéjében húzódott meg, majd hazajött, s hol a padláson, hol a szekrényben bújt el. Vagy bevetették a dunyhába. Ez a fiú az anyja temetés is a padlásról nézte végig.*”² A vegyes házasságok kapcsán az 53. oldalon megemlíti, hogy a „*bányavidékre kerülők közül hányan hoztak onnan feleséget.*” A 104. oldalon megszólaltatott, Donbászt megjárt túlélők egyike, egy Bálint nevű férfi közlése szerint születtek „*itt helyben is dalok, ismert bús nóták dallamára*”:

*Azt írták a donbászi vidékről,
Véresen ment le a nap az égről.
De sok vér folyt az idegen földre,
De sok bányász aludt el örökre!*

*Azt írta egy kislány levelébe,
Él-e még a régi szeretője?
Él-e még, vagy gondol-e még rája
Valahol ott, a nagy Oroszországba?*

*Válasz jött a kislány levelére,
Hogy öltözzön a szíve feketébe.
Szeretője hűségesen várja
Odafenn, a fényes mennyországba.*

(*Azt írták...* 1947. Szerzője ismeretlen)

Megjegyzem, a ballada e szövegváltozatát (**Kovács Elemér** csak hat sorát idézi) **Punykó Mária** 1988-ban **Tihor Júlia** beregújfalui adatközlőtől rögzítette hangszalagra, és 1992-ben jelent meg először egy lágerírásokat tartalmazó gyűjteményben³. A feltehetően 1947-ben keletkezett ballada ismeretlen szerzője valószínűleg egyike azoknak a Bereg-vidéki fiataloknak, akiket 1947–1953 között kényszerítettek bányamunkára a Donyec-me-

² KOVÁCS ELEMÉR. *Élőlátók*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993, 34. o. Tárolt változata: <https://mek.oszk.hu/23400/23498/23498.pdf>

³ *Istenhez fohászkodva... Verses levelek, imák a sztálini lágeremből 1944–1947*. Összeállította, a jegyzeteket és az utószót, a kronológiát írta DUPKA GYÖRGY. Ungvár–Budapest, Intermix Kft., 1992. <http://mek.nif.hu/23600/23644/23644.pdf> (Letöltés: 2024.06.10.)

dencében. Kívülálló ugyanis aligha tudta volna hitelesen megjeleníteni az elhurcolt fiatalok sorsának sok esetben tragikus alakulását.

Az ezredfordulót követően a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán a donbászi ügy kutatási téma lett. **Molnár D. Erzsébet** (**Svetkó Erzsébet** néven is publikált⁴) főiskolai oktató, történész alapos adatgyűjtő és -elemző munkát fejtett ki.

Tanítványa, **Tóth Zsuzsanna**⁵ is intenzíven foglalkozott a deportálás második hullámával. A **Molnár D. Erzsébet–Tóth Zsuzsanna** szerzőpáros⁶ az *Utak a gyökerekhez – Időutazás. A polgári lakosság internálása malenkij robotra a Szovjetunióba* című – a pécsi Német Kör által szervezett – projektre is beküldte dolgozatát, amely elismerést váltott ki.

Molnár D. Erzsébet másik tanítványa, **Baráth Viktória**⁷ diákkutató a benei, mezővári, kigyósi, makkosjánosi, balazséri, búcsúti, borszovai túlélőkkel készített mélyinterjúkat, elemzéseket.

⁴ SVETKÓ ERZSÉBET: *A donbászi munkaszolgálat. Adalékok a szovjet rendszer Kárpátalján érvényesülő nemzetiségpolitikájához. Közpolitika, Századvég, 2003. február; Ugyanő: Adalékok a nemzetiségpolitika alakulásához Kárpátalján (1947–1952). A donbászi munkatáborok résztvevőinek visszaemlékezéseiből.* In.: *Acta Beregsasiensis*. A II. Rákóczi Ferenc KMF tudományos közleményei, 3. szám, III. évfolyam. Beregszász, 2003/3. 82–96. o.; Ugyanő: *Nemzetiségpolitika Kárpátalján a szovjet rendszer kiépülésének idején. Diákok és fiatal kutatók tudományos konferenciájának anyagai*, I. füzet, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2005; MOLNÁR D. ERZSÉBET: *Kárpátaljai magyarok donbászi szolgálaton.* In.: *Történelem és Muzeológia* internetes folyóirat, Miskolc, 2014/2.: <http://tortenetitar.hermuz.hu/wp-content/uploads/2020/04/MOLNAR-D.pdf>

⁵ TÓTH ZSUZSANNA: *Donbász. A deportálás második hulláma.* In: BAKURA SÁNDOR–DUPKA GYÖRGY–KOVÁCS ELEMÉR–KOVÁCS ERZSÉBET–MOLNÁR D. ERZSÉBET–TÓTH ZSUZSANNA. „*Otthon a könny is édes*” 1944–1945. *Kényszermunkára hurcolt kárpátaljai magyarok és németek nyomában a Donyec-medencében.* Tanulmányok, hatásvizsgálatok, interjúk, riportok, hivatalos iratok, vallomások tükrében, 2009, 68–73. o. <https://mek.oszk.hu/11000/11023/11023.pdf> A továbbiakban „*Otthon a könny is édes*”.

Ugyanő: *A donbászi munkatáborok résztvevőinek visszaemlékezése.* (Papp Endrével készült riport) Tárolt változat: <http://www.karpatszemle.uz.ua/tarstud/ta050802.htm> (2009. 02.16.)

⁶ MOLNÁR D. ERZSÉBET–TÓTH ZSUZSANNA. *A Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljáról Donbászi kényszermunkára.* In.: *Malenkij robot. Egyetlen bűnünk a származásunk volt... Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot”-ra a sztálini légerekbe 1944/45–1955.* Szerkesztő: dr. Bognár Zalán, Pécs, 2009, 218–232. o.

⁷ BARÁTH VIKTÓRIA. *A donbászi munkaszolgálat a kigyósi túlélők emlékezetében.* In: *Acta Beregsasiensis* 2009/1., 55–68. o.; *A donbászi munkaszolgálat a vári és benei túlélők emlékezetében.* In: *Acta Beregsasiensis* 2010/3., 151–161 o.; *A donbászi munkaszolgálat a beregszászi járás elhurcoltjainak emlékezetében.* In: *Acta Beregsasiensis* 2011/1., 73–86. o.

A Donyec-medence. Forrás: Wikipédia

Az eddig közölt dolgozatok azt sugallják, hogy ez a kényszerintézkedés kizárólag a magyar és német katonaköteles fiatalokra terjedt ki. Egyetértek azzal a következtetéssel, hogy ez az akció a malenkij robot után tulajdonképpen a második deportálási kísérletnek tekinthető.

A valóság az, hogy a sztálini kommunista diktatúra fokozott óvatosságot tanúsított a szovjet társadalom minden osztályával és nemzetiségével, különösen a meghódított területek lakosságával szemben. Kárpátalja népeihez is gyanakodással viszonyult. A fentebb elmondottakat a técsői **Ajtay Sándor** visszaemlékezése is alátámasztja: „Sztálin nem hitt a kárpátaljaiaknak, mármint a magyaroknak, sváboknak, zsidóknak, de még a ruszinoknak sem, mert az 1927 és 1929 között születetteket nem hívták be a hadseregbe. Ehelyett amolyan munkatáborokba szállítottak bennünket. Közölték velünk, Donbászra megyünk dolgozni. Mi már előre sejtettük, hogy baj lesz ebből. Négy éve is csak három napra vitték el apáinkat, idősebb testvéreinket, és mi lett a vége. Marhaszállító vagonokba vagoniroztak be. Két hétig tartott az út, mire megérkeztünk Sztalinóba, egy bányavárosba. Barakkba tereltek bennünket, korábban német hadifogolytábor volt. Egyenruhát kaptunk, mondták, e naptól fezeósok vagyunk, 5 évet fogunk dolgozni és tanulni, 8 órát dolgoztunk, este tanultunk.

Mellettünk Zugreszben 2 ezer fős női tábor volt. Magyarországról hozták ide ezeket a foglyokat. Bűnük, hogy arisztokrata családból származtak. 1950-ben vitték őket haza. Jómagam 1952 karácsonyán érkeztem haza. Előtte egy nap összereltek bennünket, s közölték, hogy kivettük részünket

az ötéves terv teljesítéséből. Kezünkbe nyomtak egy dokumentum-, illetve egy okmányfélét, s kijelentették, hogy mehetünk haza.”⁸

16.2. „KELET FELÉ VISZ A VONAT”

A feltárt levéltári anyagok szerint 1947–1952 között vidékünkön a legnagyobb munkabehívás, erőszakos toborzás zajlott le, amely tömeges ellenszegülést váltott ki a lakosság körében.

Akkoriban Kárpátalját kijevi utasításra a Sztalinói (Donyeck) Munkaközponthoz sorolták, és meghatározott számú munkaerőt kellett biztosítani az újjáépítésre kerülő bányavidék részére. 1947 márciusában jelent meg az USZSZK minisztertanácsa és Ukrajna Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának rendelete, amely Kárpátalja részére 8000, 1949-ben 5500 fős kvótát állapított meg.⁹

A megyei vezetéshez kapcsolódó egyik ügyirat szerint **Ivan Turjanica**, a megyei tanács végrehajtó bizottságának elnöke levelében kérte az ukrán kormányt, hogy Kárpátalja számára ettől alacsonyabb kvótát állapítson meg, de ezt a kérést figyelmen kívül hagyták.

Ivan Turjanica

⁸ *Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből. 1944–1992.* DUPKA GYÖRGY közreadásában, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 1993., 107. o. <https://www.mek.oszk.hu/23600/23616/23616.pdf> (Letöltés: 2024.06.10.)

⁹ DUPKA GYÖRGY. *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991).* Kárpátaljai Magyar Könyvek 232., Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014. <https://mek.oszk.hu/13300/13350/13350.pdf> (Letöltés: 2024.06.10.)

Ezt követően az apparátusával körültekintően szervezte meg a rendelet végrehajtását: koordinálásukkal 1947–1949-ben mintegy 12 000 kárpátaljai fiatalat kényszerítettek a Donyec-medencei munkatáborokba.

Valójában a szocialista tervgazdaság számára szükséges olcsó munkacserőt és „önkéntes telepeseket” toboroztak, ennek a szándékos migrációs, telepítési politikának a lényegét elhallgatták. Az érintett fiatalok mozgósítását a szovjet agitációs propagandagépezet úgy állította be, hogy önkéntes tömegmozgalomról van szó. Az ukrán, az orosz, a román és a helyi magyar sajtóban boldog munkáshétköznapokról szóló, a fiatalokat Donbászra csalogató olvasói leveleket közöltek, többek között a Bereg-vidéki *Vörös Zászlóban*¹⁰, valamint a *Kárpáti Igaz Szóban*¹¹.

Számos Donbászra csalogató olvasói levelet közöltek a Vörös Zászlóban és a Kárpáti Igaz Szóban

Az egyik ilyen hamis propagandát tükröző levél szerzője például a bótrágyi **Demeter Ferenc**, aki példamutató szovjet hazafiként a következőket üzeni az otthon maradottaknak: „*De vannak itt olyanok is, akik itt is az otthoni kulákiú életét szeretnék élni – munka nélkül. Ezek írják haza a kétségbeesett hangú leveleket, ezek szítják az ellenséges propagandát. Mi, akik boldogan jöttünk ide, mert segíteni akarjuk Hazánk nagy újjáépítési munkáját, súlyt helyezünk arra, hogy ezeknek a kulákelemeknek a hazugságait megcáfoljuk, és felvilágosítsuk az otthoniakat a valóságos helyzetről.*”¹²

Ugocsa falvaiban a falubírók is kidoboltatták a munkaszolgálatra való jelentkezés kötelezettségét: „Ha nem mentek Donbászra, mentek a börtönbe!” A hozzátartozóiktól elbúcsúzott regruták 1948. március 10-én a nagyszülősi hadkiegészítő parancsnokságon jelentkeztek. A regisztrációt

¹⁰ Vörös Zászló, 1948. április 15.

¹¹ Kárpáti Igaz Szó, 1948. március 2.

¹² U.o.

követően sor került a bevonásukra, aztán vitték őket fegyveres kísérettel a Donyec-medencei szénbányákba.

Először FZO-iskolába¹³ kerültek, itt elsajátították a bányász szakma fortélyait, a föld alatti vajatokban végzendő szénfejtéssel kapcsolatos tudnivalókat stb. A tanfolyam elvégzése után szétszórták őket a következő bányavárosokba: Sztalino (Donyeck), Makejevka, Gorlovka, Jenakijevo, Zugresz, Vorosilovgrád (Luhanszk), Krasznyj Lucs, Novij Donbasz, ahol 3-4 éves szolgálati időt voltak kötelesek eltölteni.

Az önkénteseknek titulált ugcsoiák a haza készülő német és magyar hadifoglyoktól vették át a szénbányákat. A tiszabökényi **id. Bocskor András, id. Illyés Antal, id. Gacs József, id. Dupka György, id. Demjén József**, a tivadarfalvai **Sárközi László, Balogh Lajos, Kardos Dániel, Váradi Gyula**, a péterfalvai **Sárközi Tivadar** a 9. és a 8. sz. bányákban napi 8 órát dolgoztak.¹⁴

Donbászi fezeósok. Apám, id. Dupka György az álló sorban balról a második. A családi archívumban őrzött felvétel 1947-ben, a Donyeck peremkerületében állt szálláshelyük előtt készült.

¹³ Lásd: FZO(fezeo)-iskola, Skola Fabricсно-Zavodszkogo Obucsenizje (Gyári-Üzemi Oktatás Iskolája / Школа фабрично-заводского обучения). Az első csoportokat még fél éven át készítették fel a bányamunkára, később a tanulói idő lerövidült három hónapra. Az intézmény 1940. október 2-án indult be „Az állami munkástartalékról” szóló kormányrendelet alapján, és Sztálin 1953-ban bekövetkezett haláláig működött.

¹⁴ „Othon a könny is édes”, i. m. 2009., 24–26. o.

A magyar fiúk között voltak ácsok, vas munkások, vágárok stb. Sokan négy évet és nyolc hónapot töltöttek el Donbászban. Az egyik beregszászi visszaemlékező, Pista bácsi említi, hogy 1949. november 18-án a sújtólégrobbanás temette el 13 társukat. Mint mondta: „*Heten maradtunk meg, akiket aztán 36 órai megfeszített munka után szabadítottak ki a bányamentők. Más balesetek is előfordultak. Vas Ivánt (az ilosvai járás egyik falujában született) a fűrógép meghibásodott vezetője ölte meg. Volt, akit egyszerűen egy leváló kő nyomott agyon, többen a csilléből estek ki és zúzódtak halálra. Sírjuk ott van valamelyik bányatemetőben.*”¹⁵

A kimerítő rabszolgamunkát a gyenge idegzetűek nem tudták sokáig elviselni, többen az öncsonkítást, az öngyilkosságot választották.

Az ellenszegülők, a bátrabbak innen is megszöktek. A táborban maradt fiatalokra számos veszély leselkedett, a falvanként kialakuló csoportok igyekeztek vigyázni egymásra, ám így is sokan értelmetlenül pusztultak el: betegség, baleset következtében a donbászi temetők névtelen sírjaiban nyugszanak.

16.3. SZÖKÉSEK, DEZERTÁLÁSOK

A levéltári ügyiratok igazolják, hogy megyei szinten a munkabizottság és a hadkiegészítő parancsnokság a behívókat 1947 márciusa és áprilisa között először a hegyvidéki falvakba kézbesítette ki. Felmentést viszont csak nagyon kevesen kaptak.

Sokan megtagadták a körzetileg illetékes hadkiegészítő parancsnokság (Vojennij Komisszariat) által kézbesített szabályos katonai behívók átvételét, inkább a bujdosást választották. Rahón például a listán szereplő 171 katonaköteles személy közül március 17-én csak 66 fő jelent meg, az alkalmasnak talált 53 főből csak 23 főt küldtek Donbász településeire, a többiek megszöktek.¹⁶

1947 novemberében az első csoportban a 18-19 éves fiatalok közül 125 főt hurcoltak a Donyec-medence bányáiba.¹⁷ A területi tanács által elfogadott mobilizációs terv szerint 3500 főben határozták meg a mozgósítást járásokra, településekre lebontva.¹⁸ 1948 folyamán – a hadkiegészítő parancsnokságok bevonásával és közreműködésével – a Vorosilovgrádi területre 500 ifjút

¹⁵ KOVÁCS ELEMÉR: *Élőlátók*. i.m. 105. o.

¹⁶ BEREGSZÁSZI GYÖRGY: *Újjáépítjük Donbászt!* In: *Bereginfo*. 5. évf. 41. sz. Beregszász, 2001/10. 15–21. o.

¹⁷ KTAL, fond. R-195, op. 14, szpr. 123, ark. 131.

¹⁸ U.o. op. 1, szpr. 78, ark. 10, 13.

küldtek.¹⁹ Más adatok szerint „1948 tavaszán a Beregszászi járásból verbu-
válódott csoport 650 főből állt. Mint a szemtanúk közül többen is állították,
ebből a transzportból a fiúk 65%-a megszökött.”²⁰

1949-ben újabb kontingensek érkeztek a Sztalinói (Donyecki), a Vorosilov-
grádi (Luhanszki) területi Gorlovka, Jenakijevo, Krasznoarmejszk, Dzserszinszk
városokban felállított FZO-iskolákba.²¹ Az 1949. április 28-i állapot szerint a
magyarok lakta beregszászi körzetből 228 főt, a szevljusi körzetből 230 főt, az
ungvári körzetből 113 főt küldtek a FZO-iskolákba.²² A magyarlakta Bereg- és Ugo-
csa-vidékről az utolsó nagyobb transzport 1949 tavaszán indul a szénmedencébe.

A területi tanács kimutatása szerint 1947–49-ben összesen 12 ezer kato-
naköteles korú fiatalot küldtek a Donyec-medencébe.²³ 1950–53 között évente
további félezer fiatalot mobilizáltak.²⁴ A hatalom helyi képviselői szinte minden
járásban erőszakkal végezték a fiatalok mobilizációját. A dokumentumok
szerint a községi tanácsok elnökei több településen, köztük a perecsenyi²⁵
körzetben, a huszti körzeti Velétén, az ungvári körzeti Kibljár településen
a szülőket is felelősségre vonták, vagyonukat is zárolták, kezdeményezték
kitelepitésüket belső Ukrajnába, amennyiben fiaik nem jelentek meg a had-
kiegészítő parancsnokságokon, azonban **Ivan Andrásko** területi főügyész
ezeket a határozatokat túl erősnek tartotta, 1948. augusztus 25-én hatályba
lépésüket megakadályozta.²⁶

Egy 1948-as feljegyzés szerint a románok lakta Közéapsán (Szerednye
Vogyanye), Tiszafejéregyházán (Bila Cerkva) és Aknaszlatina községben
mintegy 100 fő kapott behívót, a megadott időben és helyszínen azonban
senki sem jelentkezett.

A munkabizottság utasítására a milícia rajtaütésszerű ellenőrzést hajtott
végre Közéapsán, és a 25 katonaköteles fiatalot a helyi községi tanács épü-
letébe zárták. Az éjszaka folyamán onnan ötven betört ablakon keresztül
kimásztak. A reggeli órákban megérkező belügyiseket felháborodott tömeg
fogadta, ezt a helyzetet kihasználva a többiek is kiszabadultak. Ezeken a
településeken megtorló intézkedéseket foganatosítottak.

¹⁹ U.o. op. 23, szpr. 59, ark. 29.

²⁰ KOVÁCS ELEMÉR. Élőlátók. i.m. 108. o.

²¹ KTAL, ark. 161.

²² Korszun 2018. 246., 247., 257–258., 456. o.

²³ U.o. szpr. 60, ark. 49.

²⁴ Korszun 2018.522–523. o.

²⁵ KTAL. fond. R-135, op. 1, szpr. 89, ark. 57.

²⁶ Korszun 2018.189.

Korabeli információk vannak arról is, hogy a katonaköteles fiatalok központi gyűjtőhelyéről – amely Munkácson, a Duhnovics utcában, a vasútállomás közelében volt – szintén százak szöktek meg.

A szemtanúk elmodták, hogy a bátrabbak a Donbászra irányított szerelvényekről is leugráltak.

A kisdobronyi **Úr Sándor** közlése szerint a Donbászra irányított kisdobronyi „fezeós” fiatalok közül 2 fő szénbányában halt meg: **Gyurkovics Sándor** (1927 – Makejevka, 1952) és **Hadar István** (1926 – Makejevka, 1963). Idehaza pedig 1950-ben újév éjjelén állati módon lelőtték **Nagy Gézát** (1929) mint donbászi szökevényt.²⁷

A tiszaaágteleki „fezeós” **Györke M. Dánielt** (1927) 1948–1949 között Krasznoarmejszk alatt szökés közben ölték meg.²⁸

Mihajlo Matejkánics hozzátartozó visszaemlékezéséből tudjuk, hogy az 1928/1929-es születésű, besorozott szolyvai fiatalokat nem katonai szolgáltra irányították, hanem Donyec-medencei bányamunkára. Az elviselhetetlen és embertelen körülmények közepette végzett nehéz fizikai munka elől többen hazaszöktek. Az egyik csoport a környező erdőkben bujkált. Miközben a helyi lakosoktól élelmiszert gyűjtöttek, soraikba beépült egy NKVD-ügynök, aki feltesséinek jelentett a szökevények rejtékhelyéről. A kivonuló NKVD-egységek levadászták őket, nem kegyelmeztek senkinek. Az akció végén a Borzsa-havas és Kurnyik övezetében két menekülő fiút helyben kivégeztek, és a holttestüket temetetlenül otthagyták. 1950 nyarán a hegyi pásztorok találták meg **Mikola Andrela** (1929) és **Mihajlo Matejkánics** (1928) oszlásnak indult földi maradványait.²⁹

16.4. AZ „APÁTLAN NEMZEDÉK” ELLENSZEGÜLŐI A VÁDLÓTTAK PADJÁN

Mihajlo Kampo, az USZSZK Igazságügyi Minisztériumának kárpátaljai főosztályvezetője 1948. június 1-jén kiadott rendeletében kötelezte a népbíróóságokat, hogy a fezeós szökevényekkel kapcsolatban ne a mérsékelt USZSZK BTK 58-18 1. paragrafusát alkalmazzák, hanem az 56-18 2. paragrafus alapján szigorúbb ítéleteket szabjanak ki.³⁰ Ennek tudható be, hogy

²⁷ DUPKA GYÖRGY. *Halottaink 1944–1959. A kárpátaljai szovjet népiértés eddig ismert áldozatainak névsora*. Intermix Kiadó, Kárpátaljai Magyar Könyvek 237. Ungvár–Budapest, 2014. 219. o. <https://mek.oszk.hu/13900/13956/13956.pdf> (Letöltés: 2024.06.10.)

²⁸ U. o. 243.

²⁹ RIZO 2003. I. k. 113-114.

³⁰ Korszun 2018.178., 240.

közel száz bírósági per zajlott Kárpátalján is ebben az időben. A nyomozati anyagokból megtudhatjuk, hogy egyesek hogyan hagyták el a munkatábort, kik vettek részt a dezertőrök felkutatásában, hol állították őket bíróság elé, kit hány évre ítélték.

Az egyre gyakrabban előforduló dezertálásokat az Ukrán Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Levéltárában (AUSZBU ZO) tárolt számos akta, kihallgatási jegyzőkönyv igazolja. 1948. október 13-án a donbászi FZO-iskolából dezertált **Szviszták Iván** (1925), a Perecsenyi körzeti Turja Bisztra lakosa, akinek kihallgatását **Seluhin**, az MGB Perecsenyi körzeti osztályának hadnagya vezette. A mindkét fél által aláírt jegyzőkönyv³¹ szerint **Szviszták Ivánt** 1947. október 4-én mozgósították, és a Vorosilovgrádi (ma: Luhanszki) területi Gorszk város FZO-iskolájába került, ahonnan földijével **Csura Ivánnal** együtt 1948. május 6-án hazaszökött. Az okok között megnevezte, hogy a keleti bányászok folyamatosan gúnyolták, banderistának csúfolták. Meglepő, hogy a kihallgatótiszt kérésére (talán fizikai nyomásra, alkut kötve) felsorolta többi szökevény társának nevét (**Vacsila Jurij, Petrisko Petro, Csura Ivan, Maljuk Jurij, Vacsila Mihail**), illetve megadta beregszentmihlói bűvőhelyük címét is.³²

A túlbuzgó **Seluhin** hadnagy a megadott nevek alapján 1948. november 8-án feletteseinél kezdeményezte a szovjet- és FZO-ellenes agitáció kifejtésével megvádolt **Vacsila Mihail** (1927) turja bisztrai, munkaszolgálat elől bujkáló lakos letartóztatását,³³ ami meg is történt. A vádemelés 6 tagú csoport ellen indult. Az MVSZ Határőr Hadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbíróháza (elnök: **Nyikolajev** igazságügyi hadnagy; testületi tagok: **Ignatyev** és **Horosilov** főhadnagy, **Gromov** hadnagy, egyben titkár) **Zenov** katonai ügyész és **Kovalcsuk** védőügyvéd közreműködésével zárt tárgyalást bonyolított le. Az 1948. december 28-án meghozott döntés alapján **Vacsila Mihailt** (1927)³⁴ és nővérét, **Vacsila Ilonát** (1920) mint tettestársat, egyaránt 25 évre ítélték. A Szovjetunió Legfelső Bíróságának Kollégiuma 1955. március 30-án a korábbi ítéletet **Vacsila Mihail** esetében 6 évre mérsékelte. Mindkettőjüket 1991-ben rehabilitálták.³⁵

A fentebb ismertetett koncepciós ügyhöz kapcsolódóan ugyancsak 20 évet kapott **Petrisko Petro** (Turja Bisztra, 1926) FZO-szökevény 1948. december

³¹ Korszun 2016. 79.sz. ügyirat, 181-182.

³² AUSZBU ZO, Fond 7. Szpr. Sz-5688- ark. 194-195. Eredeti. Gépirás.

³³ Korszun 2016. 82.sz. ügyirat, 186-187.

³⁴ RIZO 2003. I. k. 229.

³⁵ RIZO 2003. I. k. 229.

28-án az MVSZ Határőr Hadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírósgától.³⁶ Emellett a FZO-szökevényeket is tömörítő „Szaska” nevű ukrán nacionalista társaság összekötőit, élelmiszer-ellátóit, **Gricák Ilonát** (Turja Bisztra, 1923), **Plovajko Máriát** (Turja Bisztra, 1924) és **Opacsko Annát** (Turja Bisztra, 1914) is egyenként 25 évi kényszermunkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték. A csoport tagjait 1991-ben rehabilitálták.³⁷

1949 októberében a jenakijevói 121. sz. FZO-iskolát 71 fő hagyta ott.³⁸ Novaj Gorlovkáról szülőfalujába (Nagylucska, Csongor, Barkaszó, Rativci) 16 munkácsi körzeti ruszin/ukrán és magyar nemzetiségű fiatal szökött haza.³⁹ Akik az állomáshelyükre nem tértek vissza a helyhatóság felszólítására, azokat felelősségre vonták. Három nagylucsikai fiatal (**A. D. Kozár, I. I. Kozár, A. D. Kerekes**) így került a vádlottak padjára, és kapott egyenként 4 hónapi börtönbüntetést. Hasonlóképpen rács mögé zárták többi sorstársukat is.⁴⁰

Az NKVD-egységek a szülőhelyük környékén, erdőkben, mocsaras helyeken bujkáló fiatalokat felkutatták, letartóztatták. A beszpekások szerint a hatalmi szervekkel szemben illegális szovjetellenes tevékenységet fejtettek ki. Az ungvári körzeti Felsőszlatinán (**V. J. Djugovanec, V. P. Djugovanec, M. I. Ozimak, V. M. Marko, M. V. Ruszin, V. V. Szaglica, V. I. Szaglica, I. J. Szidor**) többek között cséplésre előkészített búzakereszteket gyűjtöttek fel, súlyos károkat okoztak a szőlőskertekben, a helyi tanácselnök ablakát kővel verték be. Az elsőrendű vádlottat 1948. augusztus 26-án az MVSZ Határőr Hadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírósga 25 évre ítélte. 1955. február 12-én a Kárpátmelléki Katonai Körzet Hadbírósga a többiek büntetését 5 évre mérsékelte, egyúttal amnesztiában részesültek.⁴¹ 1948-ban Luhanszk területén ugyancsak 2 évi börtönbüntetésben részesült egy zsdenyijevói fiatalember, mert nem jelent meg munkahelyén.

A beregszászi körzeti Kovászóról származó dezertált fiatalokkal csoportosan számoltak le. A peranyag szerint terrorista merényletre készültek **Fideri Jurij** helyi tanácselnök ellen, rendszert bíráló névtelen leveleket terjesztettek. Az NKVD által kiagyalt vádak alapján⁴² 1948. október 16-án a Beregszászi Körzeti Népbírósga koncepcióis perben hozott ítélete folytán a kovászói szü-

³⁶ Korszun 2016. 87.sz. ügyirat, 196–198.

³⁷ RIZO 2003. I. k. 229, 289, 534, 551, 557–558.

³⁸ Korszun 2018.288.

³⁹ U. o. fond 2558, op. 1, szpr. 797, ark. 134.

⁴⁰ U. o. fond. R-195, op. 23, szpr. 59, ark. 96–97.

⁴¹ RIZO 2003. I. k. 112.

⁴² KTAL. szpr. 1919, ark. 152, 154, 179.

letésű **Kalinics József**⁴³ (1929) Benében lakó földműves és **Bella János**⁴⁴ (1929) kovászói földműves 10 hónapnyi börtönbüntetést kapott. Két társuk ügyével az MVSZ Határőr Hadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbíróháza foglalkozott, majd a peranyag a Beregszászi Körzeti Népbíróházahoz került. Ez a testület **Hopák Péter**⁴⁵ (1928) kovászói földművest és **Kuzan Mihály**⁴⁶ (1929) kovászói földművest egyenként egy évre elítélte. 1992. november 12-én rehabilitálták őket.

Az Ungvári járási Baranyán (Baranyinci) született **Petrusz Péter**⁴⁷ (1929) Csongoron élő FZO-szökevény, a helyi egészségügyi rendelő szakápolóját (félcsér) az MVSZ Határőr Hadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbíróháza⁴⁸ (**Romanyenko** igazságügyi őrnagy elnökletével, a testület tagjai: **Balaszov** főhadnagy, **Asztrelin** alhadnagy, **Davidov** őrmester, titkár) szovjet- és kolhozellenesség vádjával, az USZSZK BTK 54-10. 1. paragrafusára alapján 1948. augusztus 5-én 10 évi szabadságvesztésre ítélte. 1991-ben rehabilitálták.

FZO elleni agitáció folytatásáért⁴⁹ a szolgálat aló kibúvó **Petriscse Ivant** (Nyizsnye Balatne, 1922), az ilosvai művelődési osztály vezetőjét a Kárpátaljai Területi Bíróság 1949. július 27-én 10 évre ítélte. Az USZSZK Legfelsőbb Bírósága 1955. február 11-én a korábbi ítéletet 5 évre mérsékelte. 1989-ben rehabilitálták.⁵⁰

Apám, **id. Dupka György**⁵¹ (1927, Tiszabökény) több ezer társával együtt katonai behívóval húsz évesen került Donbászra. A rabszolgamunkát nem sokáig bírta (túrta), néhány cimborájával hazaszökött, de itthon elfogták és elítélték őket. Ezúttal a murmanszki lágerbe vitték, ahol túlélte a 40-50 fokos pusztító hideget – hite a fagynál is erősebb volt. Amnesztiával szabadult. Szerencsésen hazatért.

Egyet kell értenünk **Kovács Elemér** még 1993-ban megfogalmazott, máig érvényes gondolatával: „*Az apátlan nemzedék Donbászon kapta első leckéjét a szocializmusból. Kemény iskola volt. Ezt a hamar felnőtté váló, sokat nélkülöző, sokat éhező csapatot aztán nem lehetett süket jelszavakkal, dörgedelmes szövegekkel megegytetni.*”⁵²

⁴³ RIZO 2003. I. k. 355.

⁴⁴ RIZO 2003. I. k. 179.

⁴⁵ RIZO 2003. I. k. 278.

⁴⁶ RIZO 2003. I. k. 421.

⁴⁷ RIZO 2003. I. k. 558.

⁴⁸ Korszun 2018.187.

⁴⁹ Korszun 2018.196.

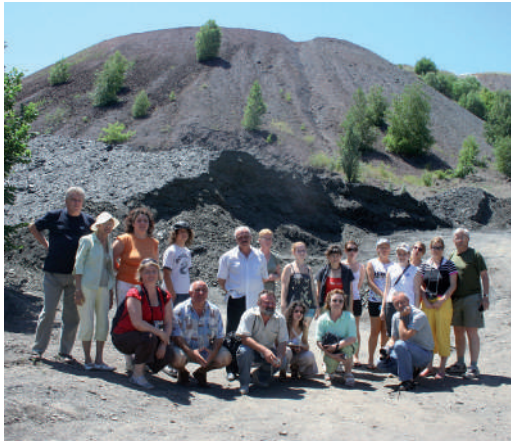
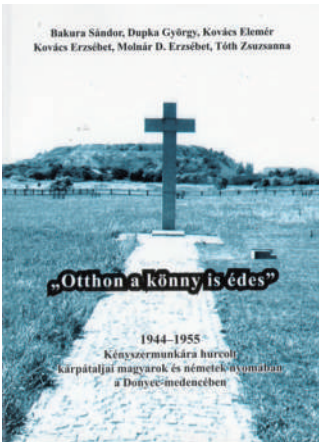
⁵⁰ RIZO 2003. I. k. 556.

⁵¹ DUPKA GYÖRGY. *Kárpátaljai magyar Gulag-lexikon. Lefejezett értelmiség 1944–1959.* Kárpátaljai Magyar Könyvek, 95. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1999. 31. o. <https://mek.oszk.hu/23600/23648/23648.pdf> (Letöltés: 2024.06.10.)

⁵² KOVÁCS ELEMÉR. Élőlátók. i.m. 107.

Kutatóúton a Donyec-medencében (2009), az egykori lágerek, temetők feltérképezése. Donyeck külvárosa, az egykori 8. és 9. sz. szénbánya környéke, ahol apám és sorstársai a Fezeó-munkatáborban robotoltak 1947–1950 között.

*A Donyec-medencei kutatóút emlékkönyve.
A kutatócsoportról készült felvétel.*

16.5. AKIK DONYECK VIDÉKEN TELEPEDTEK LE

Tudunk arról is, hogy sokan nem tértek haza, ezen a vidéken telepedtek le. 2009-ben egy kutatócsoport⁵³ tagjaként a Donyec-medencében járva, a felkeresett településeken sok Kárpátaljáról elszármazott magyar, német, ruszin/ukrán, román nemzetiségű férfival, nővel találkoztunk, akik egykori „fezeósok” voltak, ám különböző személyes okok miatt nem tértek vissza szülőfalujukba.

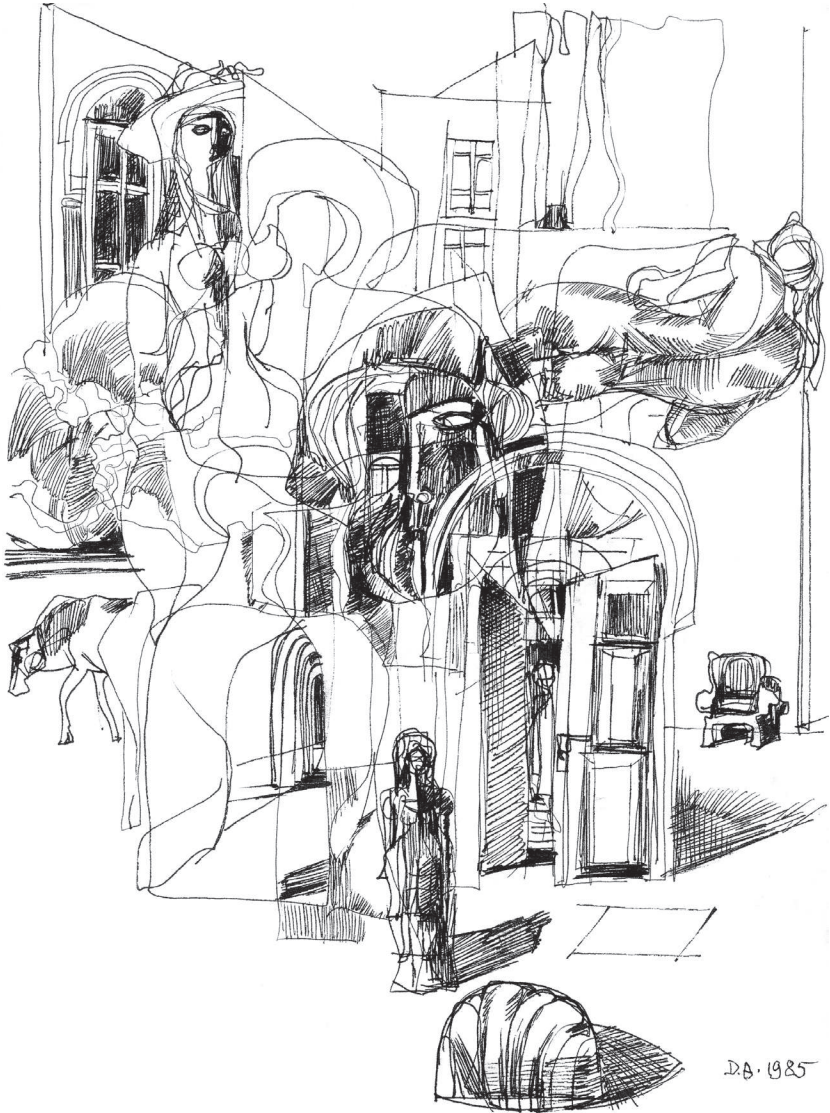
A 2001. évi népszámlálás adatai szerint a két bányavidéken elterülő Donyeck megyében 421, Luhanszk megyében 246, továbbá Dnyepropet-rovsk megyében 593 magyart tartottak számon, akik már a családon belül is az orosz és ukrán nyelvet használták, s valamennyien asszimilálódásra vannak ítélve.⁵⁴

Az itt maradtok családot alapítottak, majd bányászként mentek nyugdíjba. Találtunk olyan települést is, ahol a lakosság túlnyomó része kárpátaljai gyökerekkel rendelkezett, és a polgármestert is földijeik köréből választották meg.

(Folytatása következik.)

⁵³ „*Otthon a könny is édes*” 1944–1945. i. m. 2009.

⁵⁴ DUPKA GYÖRGY. *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján. Hatásvizsgálatok...* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2011., 148. o. <https://mek.oszk.hu/12300/12394/12394.pdf> (Letöltés: 2024.06.10.)

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2024. MÁJUS, JÚNIUS)

ELISMERÉSEK

* Komló Város Önkormányzat képviselőtestületének határozata alapján *Komló Város Nemzetközi Kapcsolatainak Fejlesztéséért* kitüntetést adományoztak **Halász Lászlónak**, a Beregszászi Közigazgatási Hivatal Művelődési és Turisztikai Osztálya egykori vezetőjének, Komló és a Beregszászi járás testvérkapcsolatának kiépítésében és koordinálásában végzett lelkiismeretes szerepvállalásáért.

* **Schink Istvánt**, a Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Középiskola igazgatóját *Bonis Bona – A nemzet tehetségeiért* díjjal tüntették ki a Nemzeti Tehetség Program keretében. Az elismerést a kiemelkedően eredményes és áldozatos tehetséggondozó tevékenységéért kapta.

* A Magyar Kórházszövetség (MKSZ) által 2010-ben alapított *Dr. Ajkay Zoltán Emlékdíjat* annak a kórházi vezetőnek ítélik oda, aki a legszínvonalasabb előadást tartja a szövetség kongresszusán. A szakmai bírálóbizottság véleménye alapján a díjat idén **dr. Biró Erzsébet**, a

Kárpátaljai Megyei Gyermekkórház igazgatója érdemelte ki *Egészségügyi ellátás a háború árnyékában Kárpátalján* című előadásával, melyben körültekintő alaposággal, plasztikusan és az érzelmeket is megmozgatva mutatta be a háború sújtotta Ukrajna magyarok által is lakott megyéjében, Kárpátalján a sebesültellátás és gyermekegészségügy mindennapjait.

* A *Civil Díj legígéretesebb új szervezet* kategóriájában díjazták a **Bona Fide Jótékonsági Alapítványt**. A díjat a NIOK Alapítvány azzal a céllal hozta létre, hogy felhívja a figyelmet a kiemelkedő eredményeket elérő, innovatív és példamutató civil kezdeményezésekre. A kárpátaljai **Kurtyák Szlobogyán Csilla** vezette alapítvány az Ukrajnából Magyarországra menekülteket segíti, valamint a menekülteket befogadó közösségeket és hivatalokat. A szervezet információnyújtásban, koordinációban, oktatásban, továbbképzésben és ügyintézésben is segíti az érintetteket.

* Munkája elismeréseként *Pro Natura Emlékplakettet* kapott a

nagydobronyi születésű **dr. Szanyi Szabolcs**, a PAPHILIO – Természet- és Környezetvédelmi Egyesület elnöke. A szakmai elismerést azon személyeknek, illetve szervezeteknek adományozza az Agrárminisztérium, akik a természetvédelem területén különösen kiemelkedő tevékenységet folytatnak. Dr. Szanyi Szabolcs, a Debreceni Egyetem Mezőgazdaság, Élelmiszer- és Környezetgazdálkodási Kar Növényvédelmi Intézetének egyetemi adjunktusa Kárpátalja veszélyeztetett biológiai sokféleségének feltárásában, a természeti értékek megőrzését elősegítő környezetkímélő növényvédelmi módszerek kidolgozásában és alkalmazásában elért eredményeiért vehette át az elismerést.

Gratulálunk a díjazottaknak!

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

MÁJUS

* Magyarország Beregszászi Konzulátusán az ungvári születésű **Brinkács István** emlékkiállítására került sor. A tárlatmegnyitón köszöntő beszédet mondott **dr. Gyebnár István** ideiglenes ügyvivő konzul, **dr. Zubánics László** törté-

nész, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke, **Mesko János** történész, a művész hagyatékának gondozója. Az eseményen jelen volt az alkotó özvegye, **Brinkács Emília** és lánya, **Viktória** is.

* A Magyar Művészeti Akadémia (MMA) a magyar művészeti és kulturális élet jeles képviselőit tömörítő köztestületi tagjainak ülése **Vári Fábrián László** Kosuth-díjas költő, az MMA Irodalmi Tagozatának vezetője elnökletével zajlott le. A beszámoló, javaslatok és indítványok megvitatása után az új köztestületi tagok oklevelet vettek át. A kárpátaljai származású alkotók közül **Finta Éva**, **Kovács Elemér**, **Marcus Gergely** és **Dupka György** az MMA köztestületi tagjaként került nyilvántartásba.

* Új lendülettel kezdte újra tevékenységét a Munkácsi Magyar Egylet (MME), amely hosszú szünetet követően szervezett ismét tartalmas és rendkívül izgalmas programot. A Munkácsy Mihály Magyar Ház zsűfoglalásig megtöltött termében **Popovics Béla** helytörténész, tanár rendkívül tartalmas, képekkel illusztrált, zenével és versekkel gazdagított művelődéstörténeti előadást tartott.

* Az Ungvári Hungarológiai Központban rendezték meg **Néger Krisztina** ungvári keramikus- és iparművész kiállítását.

* A Munkácsi Görögkatolikus

Egyházmegye élére Ferenc pápa **Teodor Macapulát**, az egyházmegye szerzetesi ügyeiért felelős helynökét nevezte ki. **Teodor Macapula Luscsák Nílust** váltotta, aki segédpüspökként tevékenykedik a továbbiakban. **Teodor Macapula** 1981. augusztus 21-én született az Ivano-Frankivszk megyei Kriloszban. 2008-ban szentelték pappá. 2013-tól szolgál Kárpátalján. 2018-ban bölcsészdiplomát, 2022-ben pedig az Ukrán Katolikus Egyetemen teológiai licenciátust szerzett. Az ukrán mellett beszél oroszul, olaszul, spanyolul és lengyelül.

* A Budapesti Metropolitan Egyetem (METU) adott otthont a Magyar Rektori Konferenciával (MRK) közösen szervezett Kárpát-medencei Rektori Konferenciának és kerekasztal-beszélgetésnek. A konferencián részt vett **Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke és **Cserniczkó István** rektor is. A rendezvény keretében együttműködési megállapodást írt alá a METU és két partnere, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és az Eperjesi Egyetem.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola állandó kiállításaként működik a Polónyi Katalin Textilmúzeum, amelynek célja, hogy megőrizze és bemutassa Kárpátalja népművészetének egy szeletét. Az

intézmény 2024-ben, az idei tavaszi közgyűlésén, illetve konferenciáján felvételt nyert a Magyar Vidéki Múzeumok Szövetségébe (MVMSZ), és besorolása szerint közérdekű muzeális kiállítóhely lett. Ez a második kárpátaljai intézmény, amely tagja a szervezetnek. A rendezvényen az intézményt **Gál Adél**, a múzeum munkatársa képviselte, aki első nap átvehette a tagfelvételtől szóló igazolást.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány *Kutatás és tehetséggondozás a Rákóczi-főiskolán* címmel tudományos vitadélután szervezett. A jelenlévőket **dr. Váradi Natália**, a rendezvény szakmai szervezője, a főiskola docense, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány irodaiigazgatója üdvözölte. Köszöntő beszédet mondott **Trieb Gergely**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának konzulja, **Kozma Tamás**, a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program professor emeritusa, **Cserniczkó István**, a Rákóczi-főiskola rektora, **Orosz Ildikó**, a főiskola elnöke. Ezt követően **dr. habil. Bank Barbara** történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága tagja *A málenyikj robot kárpátaljai vonatkozásairól* tartott előadást; **dr. habil. Váradi Natália**, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány tudományos kutatói

programjait mutatta be; **dr. Csatáry György**, a Rákóczi-főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője a 100 éve született Váradi-Sternberg János életét ismertette; **dr. Hires-László Kornélia**, a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont vezetője mutatta be a központ kutatási területeit, **dr. Kolozsvári István**, a Fodor István Kutatóközpont vezetője a kutatóközpont feladatairól tartott beszámolót, végül **dr. Molnár D. Erzsébet**, a Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont vezetője az aktuális kutatásokról szólt.

* A „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány az ukrán tudomány napja alkalmából megrendezte a XVIII. Kárpátaljai Tudományos Diákköri Konferenciát (XVIII. KTDK). 42 fiatal kutató küldte be pályaművét 4 felsőoktatási intézményből: Eötvös Loránd Tudományegyetem (1 fő), II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (39 fő), Nyíregyházi Egyetem (1 fő) Selye János Egyetem (1 fő). A konferencia előadásai 7 szekcióban zajlottak 40 előadóval, akik 41 pályamunkát mutattak be. Minden benyújtott pályamunka szakértői bírálatot kapott. A konferenciához több főiskolai és egyetemi hallgató, oktató, témavezető vendégként csatlakozott, így azon több mint 100 fő vett részt. **Prof. Dr. Cserniczkó István**, a Kárpátaljai

Magyar Akadémiai Tanács elnöke a 7 szekció különdíjasait ösztöndíjban részesítette. Az elért eredmények alapján a továbbjutott versenyzők részt vehetnek a XXVII. Országos Tudományos Diákköri Konferencián 2025 tavaszán.

* Premierrel egybekötött nyílt napot tartott a beregszászi Ficseri Gyermekestúdió 11 fős csapata. Bemutatták **Janikovszky Éva** *Ha én felnőtt volnék* című színművét. Az előadást követően **Sin Edina**, a színház megbízott igazgatója köszönetet mondott **Vass Magdolnának**, **Heczel Jázminnak** és **Rajkó Balázsnak**, akik heti rendszerességgel foglalkoztak a stúdiósokkal.

* *Kárpátalja és a háború. Két nem egyszerű év* címmel nyílt egy napos kiállítás az Ungvári Sajtóklubban. A megyeszékhelyen, a Színház téren kárpátaljai fotósok és újságírók képeit állították ki. A fotók tematikája többek között az önkéntesek munkája, a határátkelés a háború alatt, az óvóhelyek, a menekültek fogadása és a katonatemetések. A kiállításon 50 fotó szerepelt.

* Megtartotta soros ülését a Szolyvai Emlékparkbizottság. A park bejárását követő munkamegbeszélésen **dr. Tóth Mihály**, a bizottság elnöke tartott rövid értékelést, majd **dr. Dupka György** számolt be az emlékparkkal kapcsolatos tevékenységről. A tennivalók forgatókönyvét a megjelentek

egyhangúlag jóváhagyták.

Az elhurcolás 80. évfordulóján, november 15-én Beregszászon, az Európa–Magyar Házban megrendezik a GULAG–GUPVI-kutatók nemzetközi fórumát. A hagyományos megemlékezésre 2024. november 16-án kerül sor a Szolyvai Emlékparkban.

* Ungváron is megünnepelték a múzeumi világnapot a skanzenben. A látogatók **Mihajlo Beleny** kiállítását is megtekinthették.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet (PCS) csendes koszorúzást szervezett a Rákóczi-szabadságharc kezdetét jelentő zászlóbontás egykori helyszínein, Mezőváriban és Beregszászon.

* Az Ungvári Magyar Ház galériájában megnyílt **Naum Repkin** festőművész tárlata. Az ungvári művész különböző korszakaiból származó, vászon- és farost alapú absztrakt olaj- és akrilfestményeiből álló válogatást az alkotó emléke és munkássága előtt tisztelegve mutatta be az intézmény. A tárlatot **Zubá-nics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) elnöke nyitotta meg.

* Pályakezdő kárpátaljai képzőművészek alkotásaiból nyílt tárlat Magyarország Ungvári Főkonzulátusán. Az Ukrán Nemzeti Kép-

zőművészeti Szövetség Kárpátaljai Szervezete ifjúsági tagozatának 12 pályakezdő alkotója mutatkozott be. Az eseményen részt vett a kárpátaljai diplomáciai, kulturális és gazdasági élet több képviselője.

* A Mathias Corvinus Collegium (MCC) Beregszászi Képzési Központjában tartott előadást **Demkó Attila** biztonságpolitikai szakértő, író, az MCC Geopolitikai Műhelyének vezetője. Az előadást *A világ és változásai a XXI. században* címmel rendezték meg.

* Nagyszabású kiállítással zárult a Nemzeti Művelődési Intézet által támogatott ASzakkör Program Lakiteleken, az intézet székházában. Kárpátalját a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet (PCS) és a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület képviselte. A kézműves csapat tagjai: **Kepics Andrea** (tojásfestés, Nagyberég), **Orosz Marianna** (makramé, Zápszony), **Markó Veronika Mária** (natúrkozmetika és kereten szövés, Beregardó), **Tóth Andrea** (gyertyaöntés, Csonkapa-pi). Kárpátaljáról a natúrkozmetika, gyertyaöntés, mézeskalács-készítés, gyöngyfüzés, tojásfestés, baba-mama horgolás, makramé, nemezelés, papírfonás került bemutatásra.

* A salánki születésű festőművész, **Harangozó Miklós** halálának 10. évfordulója alkalmából szerveztek emlékkiállítást a Munkácsy

Mihály Magyar Házban. Köszöntő beszédet mondott **Gyebnár István** beregszászi magyar konzul, **Tarpai József**, a Munkácsy Mihály Magyar Ház igazgatója, **Matl Péter** Munkácsy-díjas szobrászművész.

* A Nagydobronyi Református Líceumban a most befejeződött tanévet szeptemberben rekord tanulói létszámmal, 208 diákkal kezdték, s közülük harmincegy végzős mellé tüzték fel az érettséget jelző piros szalagot, s akasztották vállukra a tarisznyát.

* A háború okozta gyerekihiány miatt a Beregszászi Városi Tanács 38. ülésén a Csomai Líceum általános iskolává való átminősítéséről döntöttek. A csetfalvai, halabori és gecsei gimnáziumokban óvodákat hoztak létre.

* A „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány X. alkalommal szervezte meg a *Szól a Fülemüle!* Kárpátaljai népzenei és néptánc tehetségkutatót, amelyre a 6 és 17 év közötti kárpátaljai tanintézményekben tanuló, hagyományápoló hangszeres szólólisták, hangszeregyüttesek, szólótáncosok/táncospárok és néptánc együttesek jelentkezését várták.

* Megtartotta éves közgyűlését a Momentum Doctorandus, a kárpátaljai magyar doktoranduszok szervezete. A hibrid formában megrendezett eseményre a siófoki Hotel Azúrban és az online térben lehetett

csatlakozni. Beszámolót tartott **Fazekas Andrea**, a szervezet elnöke és **Bence Norbert**, a szervezet alelnöke. Többek között elhangzott, hogy a Kárpátaljai Tudományos Adatbank felületén mára több mint 1000 cikk, 600 könyv, 60–70 disszertáció található. Jövőbeli terveik között szerepel egy fórum az adatbank felületén, ahol konzultálni tudnak a főiskolai és egyetemi hallgatók a doktoranduszokkal, kutatókkal, továbbá a tudományos anyagok bővítése partnerek és együttműködő kutatóintézetek bevonásával.

* A huszti járási Kelenfalván (Klimovica) plein airt rendeztek **Erdélyi Béla** születésének 133. évfordulója alkalmából.

* A Beregszászi kistérség iskoláiban az idén összesen 835 végzőst bocsátottak ki. Ebből 296 11. osztályos és 539 9. osztályos diákot – közölte **Babják Zoltán** polgármester.

* A Kárpát-medencei Magyar Újságíró Egyesületek Közössége idén a sátoraljaújhelyi Rákóczi-táborban tartotta hagyományos évi értekezletét. **Potápi Árpád János**, a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkára a közelgő európai uniós választásokról is beszélt, ahol ismét lehet egy kárpátaljai származású jelölt **Ferenc Viktória** személyében. A tanácskozás végén a résztvevők zárónyilatkozatot fogadtak el, amelyben többek között

mély együttérzésükről és szolidaritásukról biztosítják a háború sújtotta kárpátaljai magyar közösséget, és amennyiben szükséges, mindenfajta segítséget megadnak a háborús térségben élő és dolgozó kárpátaljai kollégáiknak.

* Beiktatták **Nagy Szabolcsot**, a balazséri református gyülekezet újonnan választott lelkipásztorát. Az istentiszteleten **Zán Fábíán Sándor**, a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke hirdetett ígét. A lelkészbeiktatás végén a hívek és a környék lelkészei köszöntötték az új vezető lelkipásztort.

JÚNIUS

* Megalakult az Ukrajnai Nemzeti Kisebbségek Társadalmi Szervezeteinek Tanácsa. A kisebbségi törvény által előírt testület megtartotta első, alakuló ülését Kijevben. A tanácsban 18 ukrajnai nemzeti kisebbség – a román, az azeri, a szlovák, a lengyel, a zsidó, a magyar, a roma, a gagauz, a német, a bolgár, a török (meskheti), a cseh, a moldáv, a görög, a pakisztáni, az örmény, a grúz és a horvát – képviselői kaptak helyet. Összetételét a kisebbségi szervezetek ajánlásai alapján az Ukrajnai Etnopolitikai és Vallásszabadság Állami Szolgálat hagyta jóvá, majd Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma jegyezte

be. A magyar kisebbséget **Zubánics László**, az UMDSZ elnöke képviseli a testületben.

* A Kárpátaljai Nagycsaládok Egyesülete gyermeknapot szervezett a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkban.

* A Kárpátaljai Hazajáró Honismereti és Turista Egylet jubileumi 100. túsója alkalmából ünnepséget rendezett a Vereckei Honfoglalási Emlékműnél.

* *Hol vagy otthon? Csak a nyelven* címmel konferenciát rendezett a Magyar Összetartozás Intézete a magyar tudományos és köznyelv aktuális helyzetéről és fenyegetettségéről a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Köszöntő beszédet mondott **Dr. Margitai Gábor** igazgató. A 14 anyaországi és külföldi előadó között **dr. Dupka György** *Ukrajna nyelvpolitikai törekvései és a magyar „szellemi ellenállás” helyzete a mai Kárpátalján, 2014–2024*, **Dr. Csernicskó István** *Mi fenyegeti a magyar nyelv jövőjét a Magyarországgal szomszédos államokban?* címmel tartott előadást.

* A nemzeti összetartozás napján az ungvári magyar szervezetek képviselői csöndes koszorúzást tartottak **Posch Alajos** újságírónak az ungvári Kálvária temetőben lévő sírjánál, akit több mint száz évvel ezelőtt az Ungvárra bevonult cseh legionisták öltek meg.

* A Munkácsy Mihály Magyar Házban **Matl Péter** neves munkácsi képzőművész, szobrász izgalmas, színes, vetítéssel egybekötött előadást tartott. Az érdeklődők bekukkanthattak azon nemzetközi szobrásztáborokba (Európa, Brazília, Japán, Kína), amelyekben ő maga is személyesen részt vett és alkotott. A nemzeti összetartozás napján a házigazdák a résztvevőkkel együtt meggyújtották az Összetartozásunk Tüzét.

* *Hűséggel és tetteKÉSzen* c. fotókiállítás nyílt a beregszászi magyar konzulátus Munkácsy-termében Magyarország Beregszászi Konzulátusa és a Beregszászi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége szervezésében. Közreműködött a beregszászi Szent Kereszt Kórus.

* A nemzeti összetartozás napja alkalmából a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán a *Semmelweis* című magyar életrajzi drámát vetítették le. A rendezvényen **Vecsei H. Miklós**, a film főszereplője is jelen volt.

* Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzata szervezésében a trianoni békediktátum 104. évfordulója és a nemzeti összetartozás napja alkalmából a Berzsényi park Trianon Emlékművénél tartott megemlékezésen beszédet mondott **dr. Dupka György** író, történész, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazgatója. Ezt megelőzően **Szita Károly**

polgármesterrel a polgármesteri hivatal tárgyalójában beszélgetésre került sor. Szóba került, hogy a kárpátaljai magyar intézményeknek milyen segítségre van szüksége.

* A Gulág- és Gupvikutató Intézet, a Gulág- és Gupvikutatók Nemzetközi Társasága és az Alapjogokért Központ *Marxista diktatúrák terrorjának jellemző helyszínei: börtönök, lágerok, rabtelepek* címmel kerekasztal-beszélgetést szervezett a Kárpátaljai Szövetség székháza dísztermében. Köszöntő beszédet mondott **Körösi Mihály**, a Gulág- és Gupvikutatók Nemzetközi Társasága alelnöke, **Szánthó Miklós**, az Alapjogokért Központ főigazgatója. Ezt követően **Pogrányi Lovas Miklós**, az Alapjogokért Központ vezető kutatója moderálta a beszélgetést, amelyen a témával kapcsolatosan **Bognár Zalán**, a Károli Gáspár református Egyetem docense, a GGKI igazgatója, **Botlik József**, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem nyugalmazott egyetemi docense, **Dupka György**, a Szolyvai Emlékparkbizottság titkára, a GGKI tudományos főmunkatársa, **Cservenka Ferdinánd**, a GGKI tudományos munkatársa, a Magyar Nemzeti Levéltár levéltárosa, **Dragan Traian** történész, a Magyar Nemzeti Múzeum szakmuzeológusa, **Bank Barbara**, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága tagja, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docense fejtette ki a gondolatait.

* A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet által szervezett koncerten Sasvári Sándor Jászai Mari-díjas és EMERTon díjas magyar színművész, zenész lépett fel a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola átriumában.

* Felavatták **Salamon Béla** (1885–1965) magyar komikus emlékhelyét, a művész Munkács közelében található szülőfalujában. Beregrákos leghíresebb szülőtte 1885-ben látta meg a napvilágot. Édesapja szatócsboltot működtetett a faluban. Noha hatéves korában a család Berettyószentmártonba költözött, a beregrákosi magyar közösség máig büszke az innen származó legendás kabarészínészre. Az emlékhely két padból és a közöttük elhelyezett kétnyelvű, ukrán és magyar felirattal ellátott márvány emléktáblából áll. **Gulácsy Géza**, a KMKSZ alelnöke reményét fejezte ki, hogy a következő lépés Salamon Béla leromlott állagú szülőházának felújítása lehet.

* A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése 2024. évi 95. ünnepi könyvheti jegyzékében kárpátaljai származású szerzők művei is helyet kaptak. A beregszászi Lőrincz P. Gabriella két munkája (egy próza- és egy verseskötet) került ki a nyomdából: *Történetek az árnyékból*. Novellák. AB ART Kiadó, 2024; *Ahogy világra jöttünk*. Versek. Budapest: Orpheusz Kiadó, 2024.

Kiadták a 95 évesen Budapesten elhunyt, tiszasásvári származású földink, **Lator László** (1927–2023), a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas költő, műfordító, esszéista gyerekkori visszaemlékezéseit: *A Lator-tanya. Lator László tiszasásvári emlékei*. Lator László, Kemény Aranka / Kemény Aranka (szerk.) Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia, 2024.

A kárpátaljai tudós generáció egyik fiatal, jeles képviselőjét tisztelhetjük a makkosjánosi születésű **dr. Kovály Katalin** személyében, akinek *Az etnikai kapcsolati tőke földrajza. Ukrajnai vállalkozók a transznacionalitás útján* című monográfiája a Gondolat Kiadó gondozásában jelent meg.

* **Prófusz József** szerkesztő a *Magyar Nemzet* 2024. június 12-i számában „Zaklatott, zavarodott köröttünk a világ, kelet és nyugat egyaránt acsarog ellenünk” című írásában az *Együtt* folyóirat idei második lapszámát részletesen bemutatta. A cikk szerzője többek között megjegyzi: „Elhíhetjük, háborús körülmények között – amikor még a kiadáshoz szükséges áram is ritka kincs – minden körülményes. Mégis megjelent, mert fontosnak, összetartó erőnek érzik.” (<https://magyarnemzet.hu/kultura/2024/06/karpatalja-megjelent-az-egyutt-folyoirat->)

* A 95. ünnepi könyvhéten sikeresen lezajlott a *Szégyenpiac. Tollal a békéért az orosz-ukrán háború árnyékában* c. antológia bemutatója, az *Együtt* szerzői körének dedikálással egybekötött találkozója az olvasókkal a Duna korzón a Rím Könyvkiadó 1. sz. standjánál. Az antológia anyaországban tartózkodó szerzői (a beregszászi **Csornyij Dávid** Debüt díjas költő, **Dupka György** Ratkó József-díjas író, történész, a tisztaásványi **Kertész Dávid** Debüt díjas író, a beregszászi származású **Lengyel János** kétszeres Együtt nivódíjas író és **Lőrincz P. Gabriella** József Attila-díjas költő) vettek részt az író-olvasó találkozón. Az eseményt megtisztelte az anyaországi **Csallóközi Zoltán** író, **Bakos István** művelődéstörténész, **Madár János** József Attila-díjas költő, kritikus, szerkesztő, **Ónody Éva** író, újságíró, **Rónai Balázs Zoltán** költő, szerkesztő, a kárpátaljai származású **Kovács Sándor** honismereti író, a viski **Stók Lajos** vadászíró. Baráti kézfogással üdvözöltük a Felvidékről **Hodossy Gyula** József Attila-díjas költőt, a SZMÍT elnökét, **Nagy Erikát**, a tegnapi.ma portál irodalmi díjas prózaíróját, a Székelyföldről **Czilli Aranka** Térey János-ösztöndíjas költőt. A találkozó jó hangulatú beszélgetéssel, könyvek dedikálásával zárult, újra megerősítettük magun-

kat a félelem nélküli igazságban, békében és barátságban.

* Huszonhat színlelőadást láthatott a közönség a Magyar Színházak 36. Kisvárdai Fesztiváljának kilencnapos programján. Más társulatok mellett színpadra lépett a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház is.

KÖNYVESPOLC – 2024

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat 2002–2024 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgiboritolapuj.phtml?id=595>

KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖNYVEK

(Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**)

MEGJELENT

* **Shrek Tímea: Ördögszeg.** Mesegyűjtemény. **Kutasi Csaba** illusztrációival. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 306. MÉKK-Intermix, Ungvár–Budapest, 2024. Elektronikus változat: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/ordogszeg>

* *SZÉGYENPIAC. Tollal a békéért az orosz–ukrán háború árnyékában (Az Együtt folyóirat szerzői körének antológiája, 2014–2024).* A kötetben olvasható írások (versek, prózai írások, esszék, interjúk, jegyzetek) az *Együtt* c. folyóiratban és más kiadványokban jelentek meg.

Az antológia szerzői: ÁMORT ANGELIKA – 1995 (Nagyszőlős - Nótincs); BARTHA GUSZTÁV – (1963–2022, Nagyberég); CSONTOS MÁRTA – 1951 (Szeged); CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988 (Eszény–Beregszász); CSORNYI DÁVID – 1991 (Beregszász–Budapest); DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény–Budapest); FINTA ÉVA – 1954 (Beregszász–Sárospatak); FÜZESI MAGDA – 1952 (Nagyberég–Sülysáp); GERZSENYI GABRIELLA – 1977 (Beregszász–Szigetmonostor); KERTÉSZ DÁVID – 1993 (Tiszaásvány–Budapest); KOPRIVA NIKOLETT – 1996 (Munkács–Sepsiszentgyörgy); KŐSZEGHY ELEMÉR – 1960 (Fertősalmás–Missisauga, Kanada); KUTASI CSABA – 1998 (Tiszapéterfalva); L. MURÁNYI LÁSZLÓ – 1956 (Budapest); LENGYEL JÁNOS – 1973 (Beregszász–Budapest); LŐRINCZ P. GABRIELLA – 1982 (Beregszász–Szanda); MARCSÁK GERGELY – 1990 (Kincsehomok–Beregszász); ME-

GYERI EDIT TÜNDE – 1972 (Nagyszőlős–Rábaszentandrás); NAGY ZOLTÁN MIHÁLY – 1949 (Csonkapapi); NÉMETH PÉTER – 1952 (Gyöngyös); PETRŐCZI ÉVA – 1951 (Budapest); SHREK TÍMEA – 1989 (Beregszász); SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Bereg-újfalú); SZÖLLŐSY TIBOR – 1940 (Técső–Nyírmada); VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza).

Összeállította, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta: **Dupka György**. Lektorálta és az előszót írta: **Vári Fábián László**. Borító és belső illusztrációk: **Kutasi Csaba** (Tiszapéterfalva). Szerkesztő: **Szemere Judit**. Szerkesztőségi munkatárs: **Fuchs Andrea**. Műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**. Kárpátaljai Magyar Könyvek 307. Intermix Kiadó–KMMI, Ungvár–Budapest, 2023. Tárolt változata: https://kmmi.org.ua/.../2024/ant_szegyenpiac_001-305.pdf

ELŐKÉSZÜLETBEN

A GULAG–GUPVI-kutatók nemzetközi fóruma Kárpátalján, 2023. Nemzetközi emlékkonferencia, Beregszász, 2023. november 17. A Szolyvai Emlékpark Évkönyve. Összeállította, a jegyzeteket írta: **dr. Dupka György**. Lektorálta: **dr. Zubánics László**. Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisz-**

tina. Szolyvai Emlékpark–MÉKK, Ungvár–Budapest, 2024. Kárpátaljai Magyar Könyvek 300.

Dupka György: *30 éve a magyarság szolgálatában, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége.* Lektorálta: **Zubánics László.** Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina.** MÉKK–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2024.

Dupka György–Zubánics

László: *In memoriam Váradi Sternberg János. A 100 éve született neves kárpátaljai történész emlékkönyve.*

KMMI-füzetek XXXII. Sorozatszerkesztő: **Zubánics László** elnök. Kiadja: a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet. Ungvár–Beregszász, 2024.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ÁMORTH ANGELIKA – 1995 (Nagyszőlős–Nőtincs)

BÍRÓ JÓZSEF – 1951 (Budapest)

BOBORY ZOLTÁN – 1945 (Székesfehérvár)

CSONTOS MÁRTA – 1951 (Szeged)

GYÓNI GÉZA (1884–1917)

FÜZESI MAGDA – 1952 (Nagybereg–Sülysáp)

KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Eszeny–Budapest)

KULCSÁR ATTILA – 1942 (Nyíregyháza)

MEGYERI EDIT TÜNDE – 1973 (Nagyszőlős–Rábaszentandrás)

NÉMETH PÉTER – 1952 (Gyöngyös)

DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény–Budapest)

SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregújfalu)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza)

ZÁN FÁBIÁN BALÁZS – 2005 (Mezővári)

Lapszámunkat Duncsák Attila (kárpátaljai származású, Kassán élő művész) munkáival illusztráltuk.